

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

Dějiny katalogu historického fondu farní knihovny v Bystřemi Poličce

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Opletová, PhD.

Olomouc 2009

Šárka Klepačková

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou diplomovou práci
vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

VOlomouci 30.11.2009

Poděkování

Natamtomíst bych chtěl apředevším poděkovat vedoucí mé práce Mgr. Janě Oppeltové, PhD. za veškerý čas, který mi věnovala a který se mnou strávila na fázi sestavování katalogu a při konečném pořádání knih do knihovnických skříní. Děkuji jí i za všechny užitečné rady a připomínky týkající se této práce.

Dalším poděkováním patří nyní jižšímu duchovnímu správci farnosti v Bystrém panu faráři Bc. Th. Josefu Matrasovi, který nám velmi ochotně ve všem vyšel vstříc. Za jeho zájem o knihovnu, dějiny obce a také za poskytnutí možnosti seznámit mě jižší obyvatel farní knihovnou.

Nakonec bych ráda poděkovala všem svým blízkým, kteří mi byli psychickou oporou.

Obsah

Úvod.....	6
1.St řípkyzd ějinBystréhouPoli ěky.....	8
2.Farníú řadvBystrém	11
2.1.D ějinyfarníhou řadu.....	11
2.2.Farníkostelsv.JanaK řtitele.....	14
2.3.Farníbudova.....	17
2.4.Duchovnísprávci.....	18
3.FarníknihovnavBystrém.....	26
3.1.Obecn ěkfarnímknihovná.....	26
3.2.Pramenykd ějinámknihovny.....	29
3.3.D ějinyfarníknihovny.....	30
3.3.1.Nejstaršítky.....	30
3.3.2.ZakladatelknihovnyZikmundVlach.....	33
3.3.3.Šlechtickédaryknihovně.....	36
3.3.4.Druhápolovina18.st.–po ěátek19.st.....	36
3.3.5.Prvnípolovina19.st.aknihovnaJosefaPor teše.....	39
3.3.6.Druhápolovina19.st.–rok2009.....	43
4.Popisknižníhofondu.....	46
4.1.Po ětšvazk ũastá říknih.....	46
4.2.Systémšignatur.....	46
4.3.Složenífondupojazykověaobsahovéštránce	48
4.4.Míšotiskuatiska ři.....	53
4.5.Grafickáúpravakn ih.....	56
4.6.Vazbaknih.....	68
4.7.Ātenářsképoznámkyavloženédokumenty.....	74
4.8.Fyzickýštavochováníknih.....	76
5.Položkykatalogu.....	78
Závěr.....	83
Anotace.....	85
Seznampramen ũ.....	86
Seznamliteratury.....	87

Seznam internetových zdrojů.....	89
Seznam příloh.....	90
Přílohy.....	91
Katalog.....	98

Úvod

Hlavním úkolem mé písemné práce se stalo vytvoření katalogu historickému fondu farní knihovny v Bystrém u Poličky, který by měl doplnit „úvod ke katalogu“, ve kterém se pokusím o sepsání dějin tohoto knižního fondu a jeho původců. Nemělo by scházet ani zhodnocení fondu po stránce obsahové a formální.

Nejprve se na několika odstavcích zmíním o nejdůležitějších okamžicích v dějinách města Bystrého se zaměřením na jednotlivé majitele panství, kteří se zasloužili nejen o jeho rozvoj, ale také jako patroni pomáhali zdejší farnosti. Poznatky k této kapitole lze čerpat z dostupné literatury, jejímiž autory byli především místní obyvatelé. Ze starších publikací například kniha prvního ředitele zdejší měšťanské školy Václava Batíka Dějiny města Bystrého. V roce 1948 vydal regionální historik a prozaik Karel Zámečník monografii věnovanou tomuto městu. Po roce 1990 vyšel celkem pět svazků věnovaných historii a stavbě zdejšího zámku a panství, památkám a významným místům v Bystrém a okolí, farnímu chrámu a radnici, významným osobnostem z Bystrého a návštěvě Terezie Novákové a Jaroslava Vrhlického v Bystrém. Rodu Hohenembsků a jejich rodinné obrazárny věnovaná publikace Obrazová galerie rodu Hohenembsků, kterou vydalo Městské muzeum a galerie v Poličce. O panství se dále můžeme dozvědět z archivních pramenů, které jsou uloženy ve fondu Velkostatek Bystré–Německá Bělá v Státním oblastním archivu v Zámrsku.

Další kapitolu jsem se rozhodla věnovat dějinám farního úřadu. Seznámím vás se zdejší farní chrámem sv. Jana Křtitele a budovou fary. Větší část této kapitoly však věnuji jednotlivým duchovním správcům, kterým patří největší zásluha na vzniku a rozšiřování farní knihovny. Se jmény některých z nich se setkáme ve vlastnických poznámkách knih, ale nerada bych opomněla i na ty ostatní. K této problematice jsou velmi užitečným pramenem dvě farní pamětní knihy,¹ které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli.

---

¹ 1) Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ Bystré, (Liber memorabilium ad parochiam Bistrensem spectans ab A[nn]o 1682), inv. č. 21, KR159

2) Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ Bystré, (Liber memorabilium), inv. č. 22, KR34

Vt řetí kapitole bych ráda nastínila dějiny samotné farní knihovny a poukázala na prameny, ze kterých můžeme tuto problematiku studovat. Dějiny farní knihovny jsem rozdělila celkem do šesti menších kapitol. Nejprve se zmíním o nejstarších tiscích v knihovně. Poté se zaměřím na jejího zakladatele faráře Zikmunda Vlacha. V dalších částech se zmíním o nejdůležitějších kamžicích v dějinách knihovny, o kterých se dozvídáme ze studia vlastnických poznámek v knihách, inventářů fary a kostela, pamětních knihopozůstatků jednotlivých farářů.

Předposlední část práce věnuji systému signatur. Vzhledem k množství dochovaných signatur se pokusím o rekonstrukci původního systému. Poukážu zde i na díla, která jsou významná svým obsahem, grafickou výzdobou či vazbou. Několikrát se zmíním o nejčastějších tiskařích knih a poukážu na čtenářské poznámky v knihách, vložené dokumenty a fyzický stav dochovaných knih.

V poslední kapitole bych ráda stručně vysvětlila jednotlivé položky katalogu a pravidla pro jejich vyplňování.

Na závěr mé práce jsem začlenila tu časově nejnovější část - katalog, který je vytvořen v databázovém programu Microsoft Access, který vychází z ISBD(A) Mezinárodního standardního bibliografického popisu pro staré tisky a prvotisky.

Tato písemná práce by se však neobešla bez té manuální. Nejprve bylo potřeba všechny knihy zkontrolovat, nafotit potřebný materiál pro katalogizaci, (i když větší části jej již měla vedoucí práce připraveny.) Každou knihu zanést do katalogu a v konečné fázi z katalogizované knihy uspořádat do knihovních skříní.

Přála bych si, aby má práce přispěla k poznání vývoje farního knižního fondu a stála se pomůckou při dalším možném využití fondu do budoucna.

1. Střípkýzd ějinBystréhoupoli čky

MěstoBystréležínasoutokudvoupot ůčkuasi11kmjihovýchodně od Poli čky v nadmo řské výšce kolem 620 m. V roce 2006 žilo v tomto městě 1668 obyvatel. ²

První zmínku o tomto místě p řináší Tomáš Pešina z Čechorodu, který odkazuje na rok 1012, kdy na západ od obce došlo k bitvě mezi Čechy a Poláky. Češi v bitvě podlehlí a obec byla vypálena. Brzy ale došlo k jejímu obnovení. Lov čí knížete B řetislava II. Beneš Mokošínský z Mokošína získal v roce 1097 povolení Bystré obnov it a vystav ět z detvrz, která je horodupa řilaaž doroku 1213. Zavládytohoto roduse Bystré stalo součástí svojanovského panství a po smrti Závěše z Falk enštejna p řešlo do majetku královské koruny.

Snad zavlády Karla IV. apurkrabího Michálka z Vla šimisedostalo Bystrémupovýšenímam ěstoazískalosv ůjznak. Totovšak nelze bezpečně doložit, protože potřebné dokumenty sho řely p ři požáru Pražského hradu v roce 1541. Znak města je dochován až z počátku 17. století. ³ Povýšení na město dokládá jen nejstarší městská pe čet', která pochází z první poloviny 14. století. První písemná zmínka o městě se nachází na privilegiu krále Vladislava Jagellonského z roku 1488, kterým ud ěluje obyvatel ům právo konání trhu.

Až doroku 1580 se na panství vyst řídalo mnoho zástavních držitel ů. V tomto roce prodal císa ř Rudolf II. trhovou smlouvou dědičné právo na Svojanov a Bystré s vesnicemi sestrám Hertvíka Žehu šického z Nestajova, Bohuslavu a Václavu Zárubovi z Husti řan a Hertvíkovi Žejdlickému ze Šenfeldu.

Posmrti Hertvíka se jeho manželka Bohunka z Husti řan provdala za Jana Bezručického z Kolovrat, kterému nechala zaps at polovinu svého majetku. V této době došlo také k dělení Bystrého od Svojanova a po

---

² Údaj o počtu obyvatel p řevzat z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Bystr%C3%A9_\(okres_Svitavy\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bystr%C3%A9_(okres_Svitavy)).

³ Popis znaku: V modrém štít ěp ři levém okraji na šedohn ěd ěp ůd ě stojí lovec n facevhn ěd ěmoble čení, který ves výchru koudrží šikm okopí, kterým p ro bod áváhn ěd ěho medvěda ve skoku doleva. Za medv ědem zp ůdy vedle sebe vyr ůstají t ři stromy vp řirozených barvách, nazna čující les. (Popis znaku se nachází také v: Čapek, Ji ři: Městské znaky v českých zemích, Praha 1985, str. 102)

Bohunčíně smrti se stal Jan Bezručický jediným majitelem panství. K Bystrému tehdy náležely vsi Trpín, Hartmanice, Jedlová, Korouhev, Limberk, Stašov a Hlásnice. Nový majitel nechal na místě bývalé tvrze vybudovat v letech 1586-1590⁴ jako své sídlo nový renesanční zámek. Jednalo se o jednopatrovou trojúhelníkovou budovu s věží, čtvercovým dvorem a zahradou. Svou štedrostí se také velmi zasloužil o rozšíření a opravení kostela. Roku 1604 však umírá a jeho tělo bylo uloženo vedle jeho manželky v kostelní kryptě.

Správu panství za nezletilé syny převzal Janův bratr Děpolt Švihovský z Ryznburka. Když pak veškerá starost přešla na staršího syna, nevedlo se obyvatelům příliš dobře. Brzy se dostal do finančních potíží, z kterých mu pomáhala teta Johanka Švihovská, která však zdejším poddaným mnoho dobrého nepřála. Vilém Bezručický se účastnil také protihabsburského povstání. Byl za svou účast souzen a polovina jeho majetku měla připadnout králi. Pro záchranu panství však přestoupil ke katolictví a jeho druhou polovinu si vykoupil. Nakonec se stal císařským radou a hejtmanem chrudimského kraje. Pro zdejším obyvatelům řeč jen o dobrém udělal. V roce 1638 na jeho přímluvu byly městu povoleny dva výroční trhy: ve sv. Matouši a ve sv. Devětí. Vilém Bezručický zemřel v roce 1642 bez přírodních potomků.

Novým pánem se stal Oldřich František Libštejnský z Kolovrat, který se do srdcí obyvatel zapsal tím, že po požáru, kterým město zachvátil, jim pomohl znovu vystavět poněkud domy. Udělil obci opět právo prodeje soli a piva. Za jeho panování došlo i ke kolika nešťastným událostem ve městě. V roce 1645 vydrancovali zámek švédští vojáci a z obce si odnesli vše, co bylo cenné. Tehdejšího purkmistra zastřelili mnozí obyvatelé zranili.

Po jeho smrti v roce 1650 získala panství jeho manželka Lucie Ottilie, rozená z Martinic, a po ní její bratr Jiří Adam Bořita z Martinic. V roce 1677 se majitelkou panství stala Anna Kateřina z Martinic, rozená z Bokůvky, která se velice zasloužila o rozkvět zdejší farnosti. Od pražského arcibiskupství získala povolení přičin chrámu v Bystrém založit

---

⁴Tyto léta uvádí Karel Zámečník v publikaci *Hrady a zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. U Václava Batíky* strana 28 do čtení: „Zámek Bysterský v letech 1580-1584 znovu vystavěn v dřívějších místech bývalé tvrze oživen...“

škapulířové bratrstvo a povolení na konání slavných karmelských poutí. Zdejší liděna její zásluhou dlouho vzpomínali. Po její smrti až doroku 1848 se každoročně nadensvaté Anně sloužily v chrámu zádušní služby Boží.

V roce 1686 koupil panství Jan Pavel Leopold z Valdštejna. Po jeho smrti byl však nad Bystrým ustanoven zemský soudní sekvestrace.

26. 10. 1707 bylo Bystré ve veřejné dražbě prodáno za 234.000 zlatých knížeti z Lichtenštejnu, který jej výměnou podstoupil říšskému hraběti Jakubu Hanibalovi III. z Hohenemsu. Po jeho pětiletém řízení do Bystrého vsi roku 1712 mu poddaní složili slib věrnosti a byla sepsána smlouva o stavbě nového farního chrámu. Namísto staré šlébudy radnice nechává vystavět novou, o níž se můžeme dočíst: „*Byla tato budova stavbou téměř přepychovou. Byla zděná, jednopatrová, o čtvercovém půdorysu, opatřena sedlovou střechou o velkém sklonu, krytou šindelem. Uprostřed střechy čněla věž scibulovitou bání nad čtvercovým hranolem, v jehož prostoru byl umístěn hodinový stroj...*“⁵

Jakub Hanibal zanechal panství svému synovi Františku Rudolfovi, který stavbu chrámu dokončil. Provedl některé úpravy zámku v barokním stylu. Ačkoliv byl třikrát ženat, neměl mužských potomků. Proto majetek zdědil poslední mužský potomek z mladší linie František Vilém III.

Roku 1761 přešlo panství na jeho nejstarší dceru Marii Rebeku, provdanou za hraběte Františka z Harrachu, pána na Kunvaldě na Moravě. Ta nechala převést zrodového sídla ve Voralbergu na zámek v Bystřím rodinnou knihovnu, galerii a veškerý cenný mobiliář.⁶ Hraběnka byla velice dobrotivá, ale i příliš důvěřivá, čehož zneužívali její úředníci. Dluhy na panství řešila tím, že rozprodala část svého majetku.

Po její smrti nastoupila dcera Marie Valburga, manželka hraběte Klementa Aloise z Truchsess-Waldburg-Zeilu, která byla majitelkou zámku Kunín. Byla to žena velice sešlá a vynikala svou vzdělaností. Jejich čtyři děti však předčasně zemřely, a proto po její smrti přešel nástupnictví zemský

---

⁵ Původce: Zámečník, Karel, Jaroslav, Glosner jun.: Knížka o Bystrém sv. 2 Chrám, Radnice, Bystré 1991

⁶ Osud umrodu Hohenemsu a především obrazová galerie i rodová věšňujekniha: Křížová, Květa, Junek, David: Obrazová galerie rodu Hohenemsů, Městském muzeu a galerii v Poličce, Polička 1997

soud. Nakonec bylo panství přičleněno Ernestině baroncez Langetu, vzdálené příbuzné rodu, která se pokusila navrácením lesků zdejším zámku. Po ní řídila domě nové vybavení. Nechal zde zřídit anglický park. Často pořádala ve svém sídle koncerty a divadelní představení, kterých se účastnily významné osobnosti tehdejší doby jako například Jan Neruda či Josef Mánes. Baronka byla pochována v nedaleké kapli sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích, kterou za svého života často navštěvovala.⁷

Ernestinou z Langetu vymřel rod Hohenemsů i po přelomu. Dle rozhodnutí císařského a královského vrchního soudu připadlo nástupnictví rakouskému domu. Vdržení Františka Josefa I. zůstalo Bystré až do roku 1918. Titul hraběte z Hohenemsu se stal součástí panovnickovy velké titulatury a císařovna často tento titul využívala při svých zahraničních cestách.

Po roce 1918 sídlilo na zámku ředitelství velkostatku a jeho další osudy byly spíše neveselé. Po roce 1945 sloužil zámek jako průmyslový sklad a později zde sídlila internátní škola. Po ničivém požáru roku 1978 proběhla několikoprav, aby se zámek mohl stát sídlem ústavu sociálněpéče.

2. Farní úřad v Bystrém

2.1. Dějiny farního úřadu

Věnujme na tomto místě nejprve pozornost církevní správě. Do nástupu Přemyslovců na knížecí stolec spadalo naše území pod salcburské arcibiskupství a řízenskou diecézi. Teprve až zásluhou knížete Boleslava I. a jeho syna Boleslava II. došlo v letech 973-976 k zřízení vlastního biskupství v Praze, které bylo podřízeno moravskému arcibiskupovi. Další snahy panovníků se ubíraly ke zřízení vlastního arcibiskupství. Již v roce 1039 požádal kníže Břetislav I. papeže o povýšení pražské diecéze, ale jeho návrh byl zamítnut. V roce 1063 kníže Vratislav I. nechával říšským sporu

---

⁷ Její hrob se nachází vedle východní stěny kaple. Jedním z tvůrců je stavitel Karla Klenka, který jej ozdobil sochou ženy, která svou zdviženou levou rukou ukazuje na mšeňské čko. V pravé ruce drží otevřenou knihu. Náhrobní desku i pomník pokrývá německý nápis.

se svým bratrem pražským biskupem obnovit biskupství v Moravě. Vedle pražské diecéze vzniká diecéze olomoucká.

Během 10. a 11. století byly většinou panovníkem či úředníkem zakládány kostely ve všech důležitých sídelních místech. Při těchto chrámech působili klerici, jehož představenými byli arcikněží. Použety kostely byly farní práva.

Ve 13. století došlo k rozšíření farní sítě. Hranice jednotlivých farních obvodů byly již pevně stanoveny. Během tohoto století proběhlo také další členění diecéze naděkanáty v české země, které bylo spojeno mezi biskupy a farními kléry.

Vrátím-li se však k pokusům o povýšení pražské diecéze, nemohu zapomenout na snahu Přemysla Otakara I., který však také neuspěl. Teprve až papež Klement VI. vydal 30. 4. 1344 bulu, ve které povýšil pražské biskupství na arcibiskupství. Jemu bylo podřízeno biskupství olomoucké a nově vzniklé biskupství v Litomyšli. V jehož zakládací listině se poprvé dočteme o kostele v Bystrém.

Husitství znamenalo církevní správu značnými změnami. Pražský arcibiskup přestoupil k husitství a arcidiecéze se ocitla pod správou administrátora. Období sedisvakance trvalo až do obnovení arcibiskupství v roce 1561. Litomyšlské biskupství během husitských válek však zcela zaniklo.

V 17. století se panovník snažil vyjednat s papežem povolení na zřízení čtyř nových biskupství. Nakonec vznikla jen dvě a to roku 1655 v Litoměřicích a 10. 11. 1664 bula papeže Alexandra VII. potvrdila biskupství v Hradci Králové.

Na zefektivnění duchovní správy se svými reformami významně podílel arcibiskup Arnošt z Harrachu, který kolem roku 1630 vytvářel organizaci vikariátů, do kterých byly rozčleněny jednotlivé farnosti. Bystré k roku 1671 spolu s Jedlovou, Limberkem, Banínem (Limberk a Banín se samostatnou farou staly v roce 1724.), Korouhví a Třepínem patřily do kraje chrudimského a v jeho rámci do vikariátu litomyšlského. Tento vikariát několikrát změnil svůj název. Od roku 1708 stál v jeho čele administrátor

z Chocně, a proto se později označuje jako vikariát choceňský. Podvaroky neslymého újezdský.⁸

K další změně hranic diecézí došlo za vlády Josefa II. V roce 1777 se dostalo olomouckému biskupství povýšení na arcibiskupství a bylo mu podřízeno nově vzniklé biskupství v Brně. O sedm let později vzniklo také biskupství v Českých Budějovicích.

V roce 1784 byly od pražské arcidiecéze odděleny kraje čáslavský, chrudimský a byly připojeny k hradeckému biskupství. Tím se bysterská farnost dostává pod správu biskupství v Hradci Králové.

Dnes Bystré spolu se Čtyřmi Dvory, Jedlovou, Hamry, Hartmanicemi, Nedvězí a Trpínem patří do vikariátu Litomyšl a pod správu Královéhradecké diecéze.

Přímo z historie zdejší farnosti bych ráda ještě připomněla zásluhu majitelky zdejšího panství hraběnky Anny Kateřiny z Martinic, které se podařilo získat od pražského arcibiskupství povolení ke konání karmelských poutí a založení škapulířového bratrstva. V pamětní knize je zaznamenán notářsky ověřený opis buly arcibiskupství pražského datované 1. 3. 1683, která toto povoluje:

„Auctoritate Archiepiscopali Ordinaria datur ad instantiam Illustrissimae Dominae Annae Catharinae Comitissae de Martinitz: tit. facultas et licentia ut juxta consensum Admodum Reverendi Patris Fratris Caroli Felicis a S. Theresia Praepositi Generalis Fratrum Carmelitanum Discalceatorum Congregationis S. Eliae ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo, ac Eiusdem S. Montis Prioris, in Oppido Bistra Archiepiscopalis Diocesis Pragensis Confraternitas Beatissima e Mariae Virginis de Monte Carmelo in Domino erigi ibidemque cultus et devotio S. Scapularis libere et licite propagari, promoverique possit ac valeat. Actum Pragae in Cancellaria Archiepiscopali die 11 Martii Anno 1683“⁹

⁸ Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, sv. 2, Chrudimsko, Čáslavsko, Praha 1918, str. 411

⁹ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond: FÚ Bystré (Liber memorabilium ad parochiam Bistrensem spectans ab A[n]o 1682, inv. č. 21, KR 159), str. 27

Koltáři Panny Marie Karmelské tehdy směřovalo své kroky mnoho poutníků zblízkého i dalekého okolí a to nejen vhlavní poutní den 16. července, ale i o všech letních nedělích. Místní obyvatelé toho často využívali i pro svůj prospěch. Blízko kostela si stavěli stánky, ve kterých prodávali pšičhozím například pečivo. Sám farář se svými dvěma kaplany nestačil vše potřebné obstarat, a proto si na pomoc bral kněze zokolí. Na tuto pouť se rozhodli místní obyvatelé farář i písařka každoročně 3 zlaté a také vrchnost vypomohla jak finančně, tak na pohostění duchovních poskytl maso, ryby, víno a pivo. Velmi šťastným obdobím pro poutníky a samotné poutě se stal létapanování císaře Josefa II., který vydal nařízení k jejich zrušení. Po císařově smrti bývaly poutě sice obnovovány, ale často již neměly takový vzhlas.

2.2. Farní kostel sv. Jana Křtitele

Dnešní chrám sv. Jana Křtitele, který se nachází na prostranství naproti farní budově, je první stavbou, která každého pšičhozího do města přivítá. Jeho dvůr se nepředehledně tyčí do širého okolí a nezáleží na tom, jestli se naměsto díváte ze silnice vedoucí od Poličky, či zvršku nad městem od hartmanické kapličky.

První písemně doložená správa o kostele v Bystrém pochází z roku 1350 ze zakládací listiny biskupství v Litomyšli, která dokládá řináležitost farního kostela v Bystrém s farářem Jaroslavem k tomuto biskupství.¹⁰ Již tentopš úvodní gotický kostel měldvůvěže. Několikrát však vyhořel a za Jana Bezručického z Kolovrat byl důkladně opraven. Při kostele vznikla i škola, kde vyučoval místní farář. Pod kostelem byla zřizena kolovratská hrobka.

Méně šťastné období nastalo pro zdejší farnost po vydání Obnoveného zřízení zemského. Mnoho obyvatel vyznávajících luteránství v čele s farářem Janem Salvátorem Humpoleckým město opustilo. Fara zůstala neobydlená a kostel téměř nikdo nenavštěvoval. Administrátor Severin Rozmarovský, kněz karmelitánského řádu, kvůl svým povinnostem

---

¹⁰ElčknFrantišek: Náboženské a kulturní snažení našich předků, Zpořůstalosti Františka Elčknra, strojopis, nevydaný, str. 2

do města málokdy p řijížděl.¹¹ Teprve až návratem duchovního správce kněze Jana Cypriána Bezuchovského v roce 1649 se opět začíná zdejší duchovní život rozvíjet.

Velikého v ěhlasu se kostelu a farnosti dostalo za hrab ěnky Anny Kateřiny z Martinic, která získala povolení na z řízení škapulí řového bratrstva a konání karmelských poutí.

Dalším významným okamžikem pro farnost se stalo rozhodnutí Jakuba Hanibala z Hohenembsu o výstavbě nového prostorn ějšího chrámu, který by více vyhovoval množství p řicházejících poutníků. Po jeho smrti se dostavby chrámu ujal jeho syn František Rudolf. O ěmž sv ědčí nápis na pískovcové desce pod kazatelnou. P řestavba starého chrámu prob ěhala v několika etapách. Nejprve byla zbo řena stará chrámová lo ě, po té i presbytář. Zachována z ůstala jen severní v ěž. Nový chrám byl slavnostn ě vysvěcen 27. 10. 1726 za ůčasti mnoha farníků i kn ěží. Jeho chrámová lo ě však dostala jen nejnuten ější vybavení. Ze starého kostela sem byl p řenesen starý oltář, kazatelna a gotická k řtitelnice. Teprve b ěhem následujících let se podařilo získat prost ředky pro nové vybavení.

Z ven ěí chrám ohromuje svou monumentálností. Stavba obd ělného půdorysu s k řížovou lodí a řadou kaplí po stranách pod ělné lodi dokládá slávu tohoto poutního místa. St ěny chrámu byly hladce omítnuty, rohy zaobleny. V p řízemí se nachází hlavní portál s pískovcovým olemov ěním. Nástavec tvo ří deska roubená barokními volutami s pozlaceným nápisem, který dokládá zapo ětí stavby chrámu v roce 1723 a jeho renovaci za hrab ěnky Ernestini z Langetu v roce 1863.¹² Deska je naho ře ukon ěena římsou s korunovaným erbem pán ů z Hohenembsu (kozel ve skoku) a akantovými listy. V pat ře se nacházejí okna se štukovou ozdobou. Nad hlavní římsou u prost řed jsou umíst ěny hodiny. U vchodu do chrámu se

---

¹¹ El ěkner František: Náboženské a kulturní snažení našich p ředků, Zpoř ůstalosti Františka El ěknera, strojopis, nevydaný, str. 5

¹² Zn ění nápisu: „TEMPLUM/AB ILLVSTRIFRANC RV DOLFO/SRIDO M DE HOHENEMBS / A MDCCXXIII AEDIFICATVM / ET SVB PATRONA I B DOMINA/ERNESTINA DELANGET A MDCCCLXIII/RENOVATVM EST//ETA DMCMXCII.“ Viz p říloha obr. 1

vypínají dvě věže scibulemi lucernami a báběmi.¹³ Dpožár u v roce 1905 byly i smansardovou střešou celého chrámu kryty šindelem potěb řídlicí. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století proběhla poslední generální oprava chrámu, která zahrnovala pokrytí střešy hliníkovou krytinou, osazení okapů, omítnutí zdí a jejich nové tónování¹⁴ vodstínu žluté barvy. Chrám tedy získal podobu, v jaké ho můžeme obdivovat dnes.¹⁵

Vejdeme-li dovnitř, otevře se před námi prostor hlavní lodisvalenou klenbou ve výšce 18,2 m. Křížová loď je 19 m dlouhá, kněžiště 8,5 m dlouhé. Po stranách jsou umístěny proti sobě vždy 3 kaple s půlkruhovými okny, nad nimi empory s dřevěnou balustrádou a schody ve zdivu. Na západní straně vedou tři schodiště na kůr a do věží. Na balustrádě kruchty se v předu nachází varhany. Varhany, které byly zhotoveny v Brně v roce 1817, přestaly dle zápisu v pamětní knize v roce 1923 zcela hrát. Měch byl úplně zničen, hrací stůl rozlámán. Oprava varhan byla zadána Janu Fabiánovi, varhanář ve Sloupsku.¹⁶

Dominantou chrámu tvoří hlavní oltář s pískovcovou tumbou v předu se znakem pánů z Hohenemsu. Oltářní obraz Kristův křest malovaný na plátně pochází z roku 1751 od brněnského malíře Josefa Rottera. Po stranách obrazu se nacházejí sochy Zachariáše a Alžběty v nadživotní velikosti. Na hlavní oltářní řisenacházejí ostatky sv. Celestina a Ignáce.¹⁷

V chrámu se dále nachází sedm menších oltářů: Svatého Antonína Paduánského a svatého Karla Boromejského, který byl přibuzným rodu Hohenemsů. Oba obrazy pocházejí oproti Josefa Rottera. Naproti rokokové kazatelně, zdobené postavami andělů, evangelistů a sv. Pavla, se nachází oltář zasvěcený Panně Marii Karmelské se sochou Panny Marie od sochaře

---

¹³ Obrys věží chrámu je uložen v: Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ Bystré, Inventářefary, inv. č. 220, K24, pod číslem t/1, 26.

¹⁴ Zámečník, Karel, Jaroslav, Gloser jun.: Knížka o Bystrém sv. 1, Sv. 2 Chrám, Radnice, Bystré 1991, str. 8

¹⁵ Viz příloha obr. 2

¹⁶ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ Bystré, (Liber memorabilium), inv. č. 22, KR34, fol. 61r.

¹⁷ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ Bystré, (Liber memorabilium), inv. č. 22, KR34, fol. 57r.

A. Prušky z r. 1872. Další oltářní souzavěčený svatému Josefovi, svatému Janu Nepomuckému, svatě Anně a svatě Barbáře.¹⁸

O dalším vybavení kostela (liturgických předmětech rozdělených podle materiálu, knihách uložených v kostele, ornátech...) nás informují především dochované inventáře kostelazlet 1837, 1854, 1879¹⁹ a záznamy ve farních pamětních knihách.

Nedílnou součástí chrámu bylo také pět zvonů. I je však potkal během první světové války nešťastný osud, který byl určen v čestě zvonů. Původní dva zvony Marie a menší Florián z první poloviny 18. století byly zveřejněny a na místě rozbity na kusy. Po válce byl do sanktusníkové věžičky zapůjčen zvon zradnice, kterým se kdysi zvonilo při cestě odsouzců na popravu. Na pořízení nového zvonu poskytla částku choť obvodního lékaře. Sním byl u brněnské firmy R. Manouška objednan i nový umíráček. V pondělí velikonoční v roce 1926 za veliké radosti místních obyvatel byly oba zvony vysvěceny a zavěšeny. V témž roce byly pořízeny ještě dva větší zvony sejmény zvonů úvodních.²⁰ O ty však chrám přišel během 2. sv. války. Dnes zchrámové věže vyzvání jeden z úvodních zvonů, který se podařilo zachránit a zrekonstruovat.²¹

2.3. Farní budova

A nyní několik zmínek o druhé nejdůležitější stavbě ve farnosti – zdejší farní. Jedná se o jednopatrovou budovu, která nad svým vchodem nese alianční znak pána z Martinice Valderode.²²

Původní stará farní budova stávala vedle zájezdního hostince, což bylo místo pro svůj hluk dosti nevyhovující. Proto se pan farář všemožně snažil, aby se jí dostalo důstojnějšího umístění. Nakonec se to podařilo a

---

¹⁸ O vybavení kostela se více dočteme v: Wirth, Zdeněk: Soupis památek historického chauměleckých v politickém okresu Poličském, Praha 1906, str. 13–35.

¹⁹ Státní okresní archiv Svítav v sídle v Litomyšli, fond FÚ Bystré, inv. č. 159, 160, 161.

²⁰ Podle zápisu o zvonech v pamětní knize: Státní okresní archiv Svítav v sídle v Litomyšli, fond FÚ Bystré, (Liber memorabilium), inv. č. 22, KR 34, fol. 59–61

²¹ Viz příloha obr. 3

²² Viz příloha obr. 4; 5

pan farář Herbst získal se svolením vrchnosti sv. říšské i církevní nový pozemek, na kterém stojí faradodnes.

Budova dnešní fary byla vystavěna v letech 1690-1692 nákladem hraběte z Valderode. Její základní kámen byl položen dne 14.10.1690.

K rozsáhlejší opravě farní budovy došlo v roce 1878 po příchodu pana faráře Leopolda Vrzáka, který o této opravě zanechal podrobnou správu v pamětní knize: „*Posvěpříchodu do Bystré v březnu L.P. 1878 shledal jsem, že farní budova po 30 letech žádnou opravu neobdržela, a čkoliv jí nutně potřebovala, žádal jsem ústřední ředitelství císařských soukromých statků v Praze co zástupce Nejvyššího patrona za potřebnou opravu farní budovy, kterážto oprava nákladem asi 500 zlat. r. m. povolena byla.*“²³ Při této opravě byla například nově cihlami vydlážděna síň v příměstí, omítnuta chodba, opraveny a natřeny dveře, zesílen odstraněn a pečením chleba, nově natřena okna, v kuchyni předělána kamna, v prvním patře zhotoveny ksádky nové dvoukřídlové dveře, zhotovena nová okna v sále, opravena dlažba na chodbě. Budova byla ze vnitřní i zvenku opravena a obilena. Na místě kde stávala kůlna, zřídil zahrádku na pěstování zeleniny a zasadil jabloně. Nadvoředálek vysázel ovocné stromy alípy. Opár let později však sázel stromy nové, poněvadž ovoce ze stromů v zahradě se často ztrácelo a dokonce i dvě mladé jabloně byly ze zahrady ukradeny.

K poslední opravě farní budovy došlo v nedávné době.

2.4. Duchovní správci

Nyní bych se ráda věnovala podrobněji jednotlivým duchovním, kteří se na správě zdejší farnosti podíleli, protože právě jim patří největší zásluha na založení a rozšíření farní knihovny. Na shromážděné knihy jim pomáhaly vykonávat duchovní službu, sloužily například jako podklady pro jednotlivá kázání nebo k rozšíření znalostí kněžích. Myslím si, že by bylo dosti nespravedlivé opomenout také zásluhy duchovních na výchově a vzdělávání dětí třeba v rámci školní výuky. A nejen to. Lidé by si

---

²³Dle zápisu v: Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ církve římskokatolické Bystré, (Libermemorabilium), inv. č. 22, KR34, fol. 48r.

vd řívějších dobách nedokázali sv ůj každodenní život bez vyslechnutí Božíhoslovaaduchovníút ěchyp ředstavit.

Vrátíme-lisedonejstaršíhoobdobí,okterém máme zprávy,zjistíme, že ve farnosti v letech 1538 – 1624 p ůsobili fará ři podobojí. Posledním z nich byl Jan Salvátor Humpolecký, který se povyd ání patent ů Ferdinanda II. rozhodli smnoha obyvateli z Bystrého odejít. Až doroku 1638 z ůstala farnost neobsazena a pod správou administrátora, kn ězekarmelitánského řádu, Severina Rozmarovského, který krom ězdejšíhokostelaspravovaltaké kostel v Poličce, Sebranicích, v Limberku, Banín ě, Jedlové a p ůsobil jako generální kazatel svého řádu.

V témžerocesemístnímfará řem stalp ůvodněluteránský kazatel Jan Cyprian Bezuchovský, který pocházel z P řerova u Prahy. Pop ěti letech byl však ze svého ů řadu, jak píše František El ěkner, pro neschopnost odvolán. Na t ři roky jej v ů řadě vyst řídal velmi dobrotivý fará ř Mat ěj Dubovský, který však nelib ě nesl neurovnanou náboženskou situaci. V roce 1649 se tedy na faru scelou rodinou – manželkou a dv ěma d ětmi op ět vrací Jan Cyprián Bezuchovský. Ve farní pam ětní knize je o n ěm poznamenáno, že byl posledním luteránským predikantazpovolenímilo stivěvrchnostiduchovní arcibiskupa pražského byl na kn ěžství posvěcen a zase jakožto fará ř katolický na faru v Bystrém dosedl.²⁴ V roce 1652 začalsopravoubleskem poničeného kostela. Jejího konce se však nedo ěkal, jelikož následujícího roku 5. dubna zem řel. Jeho t ělobylo uloženo v chrámovém hrobce.

Novým fará řem se stal Václav Calva Chrudimský, kterého však pro špatného hospoda ření církve nívrchnostpodesetiletých odvolala. Pr avým jeho opakem byl Jan Gebinger z Litomyšle, který sv ůj ů řad velmi sv ědomit ě vedl. V pam ětní knize se o n ěm píše, že byl velmi zdvo řilý, lidem dobrým příkladem a ů čitelem.

Po jeho smrti byl hrab ěnkou Annou Kate řinou z Martinic a na příměluvu konšel ů presentován fará řem zdejší kaplan Gottfried Anton Herbst, p ůvodem z České Lípy. Pam ětní kniha uvádí, že se za své jmenování odvd ěčil tím, že obyvatelé nemuseli odvád ět dávký koledy,

²⁴Podle zápisu v pam ětní knize: Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond F ů Bystré, (Liber memorabilium), inv. ě. 22, KR 34, fol. 13v.

posvícenského lázeňského ústavu, který se zavázal platit 12 zlatých. Za faráře Herbst došlo k již zmíněnému založení škopulířovéhobratrů v kapli v zdejším chrámu. Odtédobypočínají v Bystrém slavné karmelské poutě, při kterých panu faráři vypomáhali kněží z celého okolí. Farář Herbst se zasloužil také o opravu chrámu a především se mu podařilo přemluvit vrchnost ke stavbě nové farní budovy. Zanechal i prostředky na výstavbu nové kaple v Hartmanicích. Založil farní pamětní knihu. Jako farář v Bystrém působil 22 let. Další jeho osudy jsou spjaty s Prahou. 18. dubna roku 1703 sestává kanovníkem Svatovítské kapituly a o dva roky později apoštolským protonotářem. Později jako probošt kapituly sestává královským inspektorem a řídícím říšské berní komisi.

V jeho úřadu v Bystrém jej vystřídal Jan Jindřich Heft, pocházející z Litoměřic, který jako děkan v farní pamětní knize, v roce 1700 přijal v Olomouci kněžské svěcení. Za nejdůležitější událost, ke které za jeho působení došlo, můžeme považovat rozhodnutí vrchnosti o přestavbě prostorově nevyhovujícího starého farního chrámu. Jejího dokončení se však Heft nedočkal, jelikož 29. ledna 1723 zemřel.

Nový kostel byl vysvěcen 26. 10. 1726 za účasti již nového faráře Zikmunda Vlacha, zdejšího kaplana a mnoha kněží z okolí. Zikmund František Vlach, který se narodil v nedaleké Poličce, byl do svého úřadu představen hrabětem Františkem Rudolffem z Hohenembsu 18. června 1723 a svůj úřad zastával podvacet let. Ze zápisů v pamětní knize se však o jeho působení dozvíme nic dobrého. Všichni si stěžovali na jeho lakotu. Museli snášet jeho neustálé stížnosti u vrchnosti. Poplatky za církevní úkony si dovilil vybírat až několikrát násobně vyšší. Po dobrém nevycházel ani se svým kaplanem. Proto se hrabě rozhodl odejmout mu příjmy vesnice Banína v Limberku, kde byli ustanoveni jako samostatní faráři čtyři bývalí kaplani. V Baníně se farářem stal Josef Anton Hledík a v Limberku Ondřej Češka. Vlachovi zůstal pouze fara v Bystrém a v Jedlové. Když na svátek apoštola sv. Petra a Pavla v roce 1748 umíral, nikdo jeho odchodu neželal. Přestože jeho působení v zdejší farnosti nebylo mnohdy příjemné, myslíme, že se mu podařilo poděkovat za založení zdejší farní knihovny. ²⁵

²⁵Pečet Zikmunda Vlacha viz příloha obr. 6

Po nelehkém soužití sbývalým duchovním doufali farníci vlepšího nástupce. P řání se jím vyplnilo v osob ě Ji řiho Tadeáše Týdrleho, p ůvodem ze Svitav, který p řed tím p ůsobil t řináct let jako fará ř v Limberku. P řese o něm, že byl velice zbožný a horlivý kn ěz. Dom ěstapozval jezuity, aby zde konali misijní ěinnost.²⁶ Velice se také zasloužil o rozkv ět zdejších karmelských poutí. V Bystrém p ůsobil celkem 33 let a 8 m ěsíci.

Arcibiskupskou konzisto ří v Praze byl 3. kv ětna 1782 ustanoven do zdejší farnosti František Josef Šebastiani z ě Častalovic, který p řed tím jednatřicet let a p ět m ěsíci p ůsobil jako kaplan v Bystrém, za což si vysloužil ozna ěení „v ěčný kaplan“. Od roku 1779 zastával ú řad fará ře v Limberku. Farníci sním vycházeli pom ěrn ě bez v ětších problémů, jelikož byl velice snášenlivý. Zem ěl 24. kv ětna 1786. Jeho náhrobek senachází na severní kostelní zdi.²⁷

Od 14. ěervence 1786 do 14. ledna 1796 p ůsobil na tam ější fa ře Jan ěška, pocházející z Litomyšle, který zde p řed tím strávil deset let jako kaplan a poté ještě ě čtyři roky jako duchovní správce v Limberku. Povydání císařského zákazu pochovávat mrtvé uvnit ř m ěsta kolem kostela, došlo ke zřizení nového h řbitova, na kterém ale lidé necht ěli mrtvé podlouhou dobu pochovávat. Za jeho p ůsobení ustaly v Bystrém podle císa řského na řízení slavné karmelské pout ě. Mezi patronem farnosti, místními obyvateli a fará řem docházelo opakovan ě k rozep řím, a proto se vrchnost rozhodla, fará ři odebrat ves Jedlovou a ustanovit tam v roce 1793 vlastního fará ře.

Po jeho smrti lidé po svých zkušenostech sbývalým fará řem sned ůvěrou a obavami o ěkávali nového duchovního správce. Stal se jím Josef Lazníovský, rodem z Kostelce nad Orlicí, kter ý po ětyři roky zde sloužil jako kaplan a dev ět let jako fará ř v Banín ě. Sv ěho ú řadu v Bystrém se ujal 14. kv ětna 1796. Teprve když ho lidé lépe poznali, p řesvěděili se o tom, že je pravým opakem sv ěho p ředchůdce. Na rozdíl od n ější nového pana fará ře všichni oblíbili, jelikož vynikal svou dobro ěinností a horlivostí. Zavedl m ěsíční sbírky pro chud ě. Nechal opravit poni ěčen ě varhany. Když

---

²⁶O pozvání jezuit ůje zmínka v: El ěkner František: Náboženská kulturní snažení našich ředk ů, Zpoř ůstalosti Františka El ěknera, strojepis, nevydaný, str. 21

²⁷Viz p říloha obr. 7

v roce 1809 zavleklo do města francouzské vojsko nakažlivou a smrtelnou nemocí, navštěvoval nemocné ve vojenském špitále ve zdejší zámku, aby jim poskytl poslední útechu. Sám se při těchto návštěvách nakazil a 23. srpna 1809 kolem čtvrté hodiny ráno smrtelně nakazepodleh. Jeho závěť je uložena ve fondu Biskupské konzistoře v Hradci Králové, vzájemnostech duchovenstva II., ale o tom až v kapitole věnované dějinám farní knihovny. Portrét Josefa Lazniovského²⁸ kdysi visel v chodbě v řízení farní budovy. Josef Lazniovský je po Zikmundu Vlachovi druhým farářem, který se významněji podílel na rozvoji dnešní farní knihovny.

Naučiv se v tomto duchovního správce nastoupil zdejší kaplan Josef Kalasanský Porteš, který pocházel z Litomyšle. Bude-li sledovat jeho životní cestu podle farní pamětní knihy, začneme u vysvěcení na kněze, kterého se mu dostalo v roce 1800. Dva roky poté působil jako kněz v Poličce a další dva roky nato jako bysterský kaplan. Od roku 1804 sloužil jako lokalista ve Stašově. V září 1809 byl jmenován farářem v Bystrém. O jeho působení nalezneme v pamětní knize jen poznámku, že byl dobrým duchovním. U Elčknera se dočteme, že když půšel do Bystrého, měl již podlomené zdraví. Zemřel poměrně mlád ve věku 40 let 11. ledna 1817. Záznamy o projednávání jeho pozůstalosti se nacházejí opět ve fondu biskupské konzistoře, uloženém ve Státním okresním archivu v Hradci Králové.

Jeho nástupcem se stal Jan Alois Wenhardt, který se narodil 15. srpna 1783 v Lanškrouně. V roce 1805 byl vysvěcenn knězem. Po devět let působil jako kaplan v Limberku, pak jako lokalista ve Stašově a 17. dubna 1817 byl jmenován zdejší farářem. Jelikož lidé nelibě nesli, že farář se českému jazyku nenaučil, po sedmi měsících na svou funkci rezignoval a odešel na faru do Jedlové.

Patronkou farnosti i hraběnkou Marii Valburgou, rozenou z Harrachu, byl novým farářem presentován Josef Ignác Turek, který se narodil 19. března 1783 v Horním Slezsku ve vesnici Kreuzendorf. Kněžského svěcení se mu dostalo 7. 4. 1806 v Olomouci. V následujícím roce jej osud zavedl jako zámeckého kaplana do Kunvaldu, kde se stal v září 1812 prvním

---

²⁸Viz příloha obr. 8

farářem. O tři roky později zastával úřad faráře ve Zlíně. Dále se o něm můžeme dočíst, že měl pro svou hrabivost sobyvateli i vrchností stálé rozepře a proto v roce 1827 faru v Bystrém opustil.

Vystřídal jej Václav Vebersík, rodem z Litomyšle. Sám o sobě nechal zapsat do pamětní knihy, že absolvoval gymnázium v místě svého narození. Poté studoval filozofii v Praze a navštěvoval teologický seminář. V roce 1788 byl v Praze vysvěcen na kněze. Po nějakou dobu působil v semináři ve Vídni. V roce 1791 se mu splnilo přání a vrátil se do Čech jako kooperátor v Nových Zámčích. Jeho další putování jsem oměšně spletitě, proto se vraťme raději do Bystrého, kde svůj úřad sv. domitě a sláskou zastával. Nechal zde opravit farní budovu a její vybavení. Za účasti mnoha kněží a předních obyvatel města vysvětil dlouho potřebnou novou školu. Definitivně byl za jeho působení zrušen starý hřbitov kolem kostela. Postaral se i o novou výzdobu chrámu. Nechal donést po řídké řížové cestě o čtrnácti obrazech. Když lidé odcházeli 28. června 1839 z kostela, netušili, že se svým dobrotivým duchovním již nesetkají.

Pro sobě nového faráře měl však dobrého nástupce. Karel Šarffenberger se narodil 31. března 1796 v Jaroměři. 10. dubna 1819 byl vysvěcen na kněze a v červnu téhož roku se stal kaplanem v Bystrém. O čtyři roky později sloužil jako lokalista v Korouhvi, načež byl 10. září 1840 jmenován biskupskou konzistoří farářem v Bystrém. V roce 1869 obdržel titul čestného osobního děkana. I přes svůj vysoký věk dále sv. domitě vedl svůj úřad až do roku 1877, kdy byl dána odpočinek. Zbytek svého života strávil ve skromném domě v Bystrém. Zemřel v noci 20. února 1880. Byl pochován na zdejší hřbitově za účasti mnoha lidí, kteří ho měli pro jeho skromnost, štědrost a dobročinnost velice rádi.

Úřad faráře jej nahradil Leopold Vrzák, který se narodil 19. února 1845 ve vesnici Vojslavice, která patřila želivskému klášteru. Studoval v německém Brodě a bohosloví v Hradci Králové, kde byl 25. července 1869 vysvěcen na kněze. Poté působil několik let jako kaplan v Kácově. V Bystrém byl investován 17. března 1878. V letech 1890-1905 působil jako člen císařsko-královské školní rady v Poličce. V roce 1904 byl jmenován

biskupským notářem. Zemřel 2. ledna 1908. Jeho pohřbu se na zdejší hřbitově řesnevlídněpočasíučastnilo26kněží.

Jeho nástupcem se stal Jan Hejtmánek, který pocházel z místního starého selského rodu. Narodil se v rodině učitele v Nedvězí. Základní školu navštěvoval v Poličce, po té absolvoval gymnázium v Litomyšli. V roce 1860 vstoupil do bohosloveckého semináře v Hradci Králové, kde působil jeho příbuzný kanovník Josef Čížka, bývalý vychovatel hrabat z Thunu. Právě on, jak se dozvídáme z pamětní knihy, s největší zásluhou to, aby byl Hejtmánek přijat do Bystrého.²⁹ Kvůli vysokému stáří hradeckého biskupa, nebyl na kněze vysvěcen v Hradci Králové, nýbrž v Praze 31. července 1864 spolu s dalšími 56 uchazeči. Dne 7. srpna vedl za účasti mnoha kněží a svých příbuzných svou primici.³⁰ Již za faráře Karla Šarffenberga zastával místo zdejšího kaplana. Poté působil jako farář v Korouhvi a Německé Bělě. V té době mu bylo již 68 let a zamýšlel odebrat se na odpočinek. Nakonec však naléhavým žádostem farníků vyhověla v posledním den konkurzu na nového faráře podal svou přihlášku. Od litomyšlského probošta byl 19. července 1908 instalován v Bystrém jako farář. S každým dobřevycházela byl velmi dobrým pastýřem své chovčků. O jeho úmrtí se v pamětní knize píše: „*V Pánu zesnulý Jan Hejtmánek, papežský komoří, skutečný biskupský konsistoriální rada, biskupský notář, a vikář, ředitel III. řádu sv. Františka, člen okresní školní rady v Poličce, a děkan v Bystrém zemřel dne 12. 12. 1918 po krátké nemoci, rozedmouplíc u věku 78 3/4 let.*“³¹ Na zdejší hřbitov se soblíbeným duchovním přihlíželo rozloučit mnoho duchovních lidů širokého okolí.

Po jeho smrti se o uvolněné místo faráře ucházelo celkem pět žadatelů: farář biskupský notář v Chotěborkách, farář v Kbelích František Fridrich, kaplan Jan Procházka, farář korouhevský Josef Mynářík a zdejší

---

²⁹ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond: FÚ Bystřice (Liber memorabilium ad parochiam Bistrensensem spectans ab A[nn]o 1682, inv. č. 21, KR 159), str. 225

³⁰ V knize se signaturou RB 70 je vložena Česká promluva při primici spoznámkou: „*Přimě primici od velebného pána děkana Josefa Petsolda v Poličce 7. 8. 1864.*“

³¹ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ Bystřice (Liber memorabilium), inv. č. 22, KR 34, fol. 20r

administrátor Jaroslav Hrdý. Teprve až v roce 1920 rozhodl nejvyšší správní soud, že právo prezentace farářů na bývalých císařských statech náleží biskupům. Hradecký biskup tedy dosadil do Bystrého Františka Fridricha. Ten však s cestou do své farnosti otálel tak dlouho, až se jí nakonec nedožil. Nezbyvalo nic jiného než konkurz vypsat znovu. Tentokrát se zvířezství mohl radovat Jan Mynařík. Jenomže stou to volbou nesouhlasilo ministerstvo zemědělství, kterému bysterský statek v té době připadl. Nejstarší uchazeč Jan Procházka byl po vyšetřování p úvodní volby 26. května 1922 jmenován biskupským notářem. O jeho životě víme, že se narodil 19. ledna 1871 ve Starém Kamenci nedaleko Píličky. Studoval v Litomyšli a bohoslovecký seminář v Hradci Králové. 25. července 1895 byl vysvěcen kněze. Dne 1. února 1923 se stal farářem v Bystrém. Faru v Petrovicích nedaleko Uhlířských Janovic, kterou před tím spravoval celých 19 let, opouštěl s těžkým srdcem. V Bystrém byl však nad své očekávání dobře přijat. Na místo faráře však nakonec rezignoval a stal se kaplanem ve Vilémově a administrátorem fary v Košicích ve vikariátu Kutná Hora. Od 1. července 1937 zastával místo faráře v Červených Janovicích. Koncem července 1941 byl zatčen a odsouzen ke čtyřem letům vězení, ze kterého se již nevrátil. Zemřel 23. března 1943 v Bruchsale u Karlsruhe.

Administrátorem v Bystrém byl ustanoven František Pěch, který nejprve působil jako prozatímní katecheta na obecné škole ve Dvoře Králové a od roku 1920 zastával místo kaplana v Lázních Bělohrad. V roce 1931 byl jmenován kaplanem v Novém Městě, kde jej rok později zastihla správa, že se má stěhovat do Bystrého. Ač nerad Nové Město opustil. Za dva roky se však mohl ke své radosti jako kaplan do Nového Města vrátit. V Bystrém jej 1. ledna 1934 vystřídal Adolf Páchl druhý kaplan v Novém Městě nad Metují. Jelikož byl německé národnosti, administroval také faru v Jedlové, kde byl téhož roku instalován. V Bystrém jej nahradil Josef Volf, který odtud v březnu 1938 odešel jako kaplan do Opatova.

Na tomto místě nastal čas putování za životy duchovních ukončit. Podobně jako končí i záznamy v pamětní knize, která v následujících

válečných letech nebyla psána. Poslední jména duchovních správce ů sléty jejich ůsobeníp řipojujienproůplnostdotabulky.³²

1938	František Vosáhlo
1938-1948	Josef Smejkal
1949	František Tesař
1951-1959	Václav Talacko
1959-1989	Eduard Broj ThDr.
1989-1990	Josef Pospíšil
1990-2001	František Šotola
2001-2005	Mgr. Th. Josef Píkhart
2005	Bc. Th. Josef Matras

3. Farní knihovna v Bystrém

3.1. Obecně farní knihovna

První knihovna našeho území souspjatyscírkevn ěm prost řed ěma top řede v š ěm s pražským a olomouckým biskupstv ěm, pozd ěji biskupstv ěm v Litomyšli, vyšehradskou, m ělnickou a litom ěřickou kapitulou a kláštery. Lze v šak p ředpokládat, že i nižší duchovní správci ve sv ěch farnostech vlastnili tu nejzákladn ější literaturu pot řebnou pro vykonávání sv ěřeného ůřadu. Nej čast ěji se jednalo o misály, breviá ře a literaturu obsahující c ěrkevn ěna ř ízení. Vev ětšin ěp ř ípad ů bychom se v šak nesetkali s více jak 10 svazky knih. Jako v ýjimku lze uv ěst soubor rukopis ů farn ěho kostela sv. Jakuba v Brn ě – kdy v Archivu m ěsta Brna se dodnes dochovalo 125 rukopis ů od pol. 13. do po ě. 16. st. a kaplanskou knihovnu v ěesk ěm Krumlov ě s nejstarším dochovan ěm knihovn ěm ř ádem z roku 1380 – zt ěto knihovny se dodnes dochovalo pouze 36 rukopis ů.³³

³²Sestavenapodle Tabulky bysterských far ě ů.

³³Ost ředov ěkých knihovn ěch více v: Hlav ěk, Ivan: Kniha a knihovny ěesk ěm st ředov ěku, (Studie jejich d ějin ěm do husitsv ě), Praha 2005

Vhusitské době dochází ke snižení počtu kapitulních, klášterních i farních knihoven. Ale na druhou stranu se stále více rozšiřují především teologické a kazatelské knihy v českém jazyce mezi nižší šlechtou a husitské měšťanstvo a rozrůstají se knihovny utrakvistických duchovních, kteří také potřebovali liturgické knihy. Zajímavé je, že některé tyto knihy i některé knihy protestantské přejaly poté do svého vlastnictví již katolická farnosti.

Ani v následujících stoletích se kněží při výkonu svého povolání neobešli bez základní liturgické literatury. Proto bylo vlastnictví některých těchto knih přímo nařízeno. Jak uvádí Marie Ryantová, v roce 1726 obsahovaly patenty vnašené pražské arcidiecéze veškeré tituly, které musejí povinně vlastnit všichni duchovní. Jednalo se o Biblii, misál, breviář, ustanovení tridentského koncilu a pražské synody. Tyto tituly jsou uvedeny i v zásadách pro klérus z roku 1697.³⁴ Vikáři pak byli nuceni při svých visitacích plněnit těchto ustanovení kontrolovat.

V této době se také vedle farních knihoven setkáváme se soukromými knihovnami jednotlivých duchovních. O jejich obsahu a velikostech nás informují inventáře pozůstalostí jednotlivých duchovních. Asi čtvrtina kněží v pražské diecézi vlastnila mezi 20 – 40 svazky knih, další čtvrtina mezi 40 – 100 svazky, často bychom se také setkali s knihovnou do 20 svazků. Počet více jak 100 svazků byl vzácný a spíše bychom je mohli předpokládat u vikářů, či duchovních ve vyšších městech. Knihovny s více jak 200 svazky byly zcela výjimečné. Například knihovna kolínského vikáře M. F. Czerného obsahovala 487 svazků. Témata knih nejčastěji odpovídala zálibám a majetku jednotlivých kněží.³⁵ Vedle již zmiňované základní teologické literatury si kněží opatřovali homiletickou literaturu zaměřenou na sbírky kázání, katechismy, pastorální literaturu, morální teologii, náboženskou filozofii a díla církevních myslitelů, životopisy svatých, církevní historii, dějiny jednotlivých zemí. V menší

Podrobnější informace o vývoji českých rukopisných knihoven viz: Hlaváčková, Ivan: Úvod do latinské kodikologie, Praha 1978, str. 42-55.

³⁴Ryantová, Marie: Knihovny svatočeských duchovních arcidiecéze pražské na konci 17. a na počátku 18. století. In: K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven, Opera Romana 1, České Budějovice 2000, str. 240

³⁵Tamtéž str. 242

míře se setkáme správnými spisy a filozofií, geografickými a jazykovými příručkami.

O dalších osudech těchto soukromých knihoven se dozvídáme ze závětí jednotlivých duchovních. Většinou duchovní neopomněli s odkazem na své příbuzné, zvláště jestli se v rodině nacházel nějaký student teologie. Také mohli své knihy odkázat na některé řeholní instituci, svému kaplanovi, nebo přímo faráři. Někdy mohly být tyto knihy také rozprodány v dražbě, kde si je pak většinou nakupovali mladší a nastupující kněží, pro které to byla vhodná příležitost, jak obohatit svou vlastní knihovnu. Natobaby faráři ponechávali knihy farní knihovně, klade důraz i Klement Borový ve své práci *Úřední sloh církevní. Příručná kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo*, která byla vydána v roce 1879 v Praze.³⁶

Některé farní knihovny mohly získat také knihy, které náležely rušeným klášterům. Této možnosti však dokázaly využít jen některé. Přednostní právo na rukopisy rušených klášterů získala Národní knihovna ve Vídni, která je však téměř řidlišne využila. V Čechách byly tyto rukopisy převážně shromážděny v Národní knihovně v Praze a na Moravě ve Státní vědecké knihovně v Olomouci.

Navznikarozvoji farních knihoven v 19. st. se velmi silně podílel zájem státních a církevních úřadů. V lednu roku 1818 vydalo zemské gubernium nařízení, podle kterého měli vikáři na svém území zmapovat existenci a možnost dalšího rozšiřování farních knihoven. Po vyhodnocení došlých odpovědí byl vydán v roce 1825 dvorský dekret nařizující zkládání farních a vikariátních knihoven. Informace o stavu a provozech knihoven musely být zasílány příslušné konzistoři.

---

³⁶ „*Neomystap řijde na faru; nemoha sobě ze svých skrovnických příjmů po řízení potřebných knih, rád by užil farní knihovny, ale pod úkladným prohledáním od úmyslu toho opustí a nenalezne-li náhodou u faráře pomoci, navykne si hned zpočátku zálibu hledati vnečinnosti a později v édecká snaha úplně přiněmutuhne. Zluta kovému jentím spůsobem předejiti lze, když na každém beneficium předchůdcové se starati budou o nástupce své. Farář i kaplan darujž čas od času některou dobrou knihu novější ku knihovně farní; obzvláště pak zbožnými odkazy knih na tuto bibliotéku pamatujte, zkušenost bez toho dosvědčuje, že knihy po úmrtí duchovního správce prodajeme se jmeně zpeněží, byť byla díla systematická neb v úbec v édecká zdoby nejnovější. Zjednejš tedy sobě zásluhu obohacením bibliotéky farní a kdík úmrti budou zavázání všickni kněží, jimž bude na tétož faře potobě pracovati“ str.262*

Na konci 19. století se také setkáváme s tím, že některé farní knihovny byly zpřístupněny veřejnosti. Tuto činnost duchovních podpořilo také rozhodnutí pražské diecézní synody z roku 1873, na které odkazuje Klement Borový v již zmíněvané práci na str. 262. V této době však mohli čtenáři využívat i služeb vznikajících obecních knihoven či knihoven různých spolků.

„Farní knihovny tvoří patrně nejčastější typ dodnes dochovaných historických knižních fondů našeho území.“³⁷

3.2. Prameny dějinám knihovny

Nežli se pokusím podhalit osudy zdejší knihovny, chtěla bych vás seznámit s prameny, které nám mohou pomoci při bádání po dějinách knihoven pomoci. Asi tou první pomocí, na kterou se můžeme obrátit, jsou vlastnické poznámky v samotných knihách. V případě této farní knihovny jsou jedním z mála, z čeho se dají informace k této problematice získat. Většina vlastnických poznámek v knihách se nachází buď na předním předešlé, na versu či rectu přední předšádky, nebo na titulním listě. Můžeme z nich vyčíst, komu knihy patřily, vystřídal-li více majitelů, kdo a za jakou cenu knihy zakoupil.

Dalším pramenem, ze kterého lze čerpat, jsou inventáře fary a kostela, které jsou uloženy ve dvou kartonech ve Státním okresním archivu Svitav se sídlem v Litomyšli ve fondu Farní úřad Bystré pod inventárními čísly 159, 160, 161 a 220. Inventáře pocházejí z let 1837, 1854, 1879 a 1747-1837. Nalezneme v nich seznamy vybavení kostela v jednotlivých letech, které jsou rozdělené podle materiálů předmětů (stříbro, měď, cín, dřevo, mešní roucha, hudební nástroje apod.) Dále se zde dočteme o příjmech a výdajích farnosti a přířazených vsí, výnosech pozemků, vybavení farní budovy. Na několika místech se objevuje zmínka, že se na farně nachází knihovnická řížasklená, další řížaskříž profarní archiv. Přímo knihovny se také týká zápis v inventáři, který říká, že obě farní knihovny jsou poznamenány a vylíčeny v katalogu, sice obsahujícím pouze všechny starší

---

³⁷ Oettelová, Jana: Historie, pořádkování a katalogizace farních knihoven. In: Záchraná inventarizace drobných církevních fondů, Olomouc 2008, str. 94

díla, ale který je velmi užitečný.³⁸ Tento katalog, který by nám při nejmenším pomohl porovnat seznam dochovaných knih, se mi nalézt nepodařilo.

Svou pozornost můžeme obrátit také k pozůstalostem jednotlivých farářů. Vnašempříkladěproobdobídoroku1784jsoupotřebnédokumenty uloženy v Národním archivu v Praze ve fondu Archiv pražského arcibiskupství. Po roce 1784 jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Hradci Králové ve fondu Biskupské konzistoře, Spisová manipulace 1778-1918, Záležitosti duchovenstva II.³⁹ Veškerý materiál je v obou archivech rozdělen do kartonů podle roku úmrtí jednotlivých duchovních a projednávání jejich závětí.

3.3. Dějiny farní knihovny

3.3.1. Nejstarší tisky

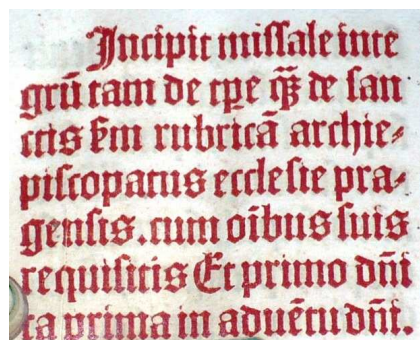
Mezi nejstarší dochovaná díla v této knihovně patřily liturgické knihy, které duchovní používali jako nepostradatelnou pomoc při bohoslužbách. Tím nejstarším tiskem, který se nám dochoval, je misál určený pro pražskou diecézi, který byl vytištěn v Norimberku v roce 1503. Tato kniha nemá ještě titulní list. Její stáří, tiskárna a místo tisku lze zjistit podle kolofonu knihy: „... *Georgii Stuchser Sulzbach incole Nureinbergensi characteribus ap=prime bellis impressum die decima mensis aprilis anni tercii supra mil=lesimum quingentesimum ab incarnatione verbi in intelligibilis diuini:...*“⁴⁰ To že se jedná o misál pro pražskou diecézi, se do zveřejněné knihy zveřejněné knihy:

---

³⁸ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond FÚ Bystrý, (Inventář Faryz roku 1837), inv. č. 220, K24, str. 44

³⁹ Pavlík, J.; Pokosný, P.: Biskupská konzistoř Hradec Králové VII, Spisová manipulace 1778-1918, Záležitosti duchovenstva II. 1783-1918, díl čí inventář, Státní okresní archiv Hradec Králové, 2008

⁴⁰ RB 163, Missale et de tempore et de sanctis nedum secundum ordinariatum archiepiscopatus ecclesie Pragensis ordinatum, fol. CCCCX XXVr.

Obr. 1. incipit RB 163

Misál je tištěn červeněgotickoantikvou v dvou sloupcích. Na začátku textu se nachází ornamentální, malovaná, zlatě ozdobená iniciála A, na začátku mešního kánonu pak stříbřená, ornamentální iniciála T. Za přední deskou misálu je vložen celostránkový dřevorez, znázorňující patrony českého království (sv. Vojtěcha, Zikmunda, Víta a Václava). Další dřevorezy však misáluchybí. Zajímavé je, že tento misál, který nebyl používán ve zdejších farních kostelech, ale podle poznámky na rectu zadní strany z roku 1574 v kostele v nedaleké Korouhvi.⁴¹

Druhým nejstarším tiskem je kniha pod signaturou RB 133 misál, který byl určen pro olomouckou diecézi. Byl pravděpodobně vytištěn ve Vídni u Johanna Witerburga v roce 1505 (podle srovnání s tiskem tohoto misálu z katalogu vídeňské knihovny v Olomouci). O tom, že se jedná o misál pro olomouckou diecézi, se dozvídáme opět z incipitu knihy. První stránky misálu zaplňují tabulky kalendáře sjednotlivými svátky. Text je tištěn červeněgotickoantikvou v dvou sloupcích a zdoben rostlinnými a ornamentálními iniciálami. Bohužel tento misál se zachoval bez původní vazby pouze se dřevěnými deskami a neúplným knižním blokem. Na foliu [1] se nepochybně nachází vybledlá vlastní poznámka, která nám ale nepomůže s objasněním záhady, jak se tato kniha ve farní knihovně ocitla. O jejím používání však svědčí četné latinské a německé čtenářské poznámky psané gotickou kurzivou a polokurzivou, upozorňující na jednotlivé svátky či náčrty kázání.

Třetí nejstarší knihou je RB 161 Tiguriniho latinsko-německý slovník, který v roce 1556 vydal v Zürichu Christoph Froschauer. Na titulním listě tohoto slovníku se nachází vydavatelův signet – u jezera, za

⁴¹ „Titogsuplatowek kostelu Koruhewskemu:...”

kterým se vynořuje silueta města a krajiny, stojí vrba, po které leze žába. Pod vrbou je dalších 5 žab a na té nejvyšší sedí chlapec. Kolem stromu se vine páska se jménem vydavatele: „CHRISTOPHORO[U]WER ZV ZVRCH“

Čtvrtá nejstarší kniha, která se nám dochovala, je velmi zajímavá a profarní knihovnu dosti neobvyklá. Jedná se o knihu s signaturou RB 124 *Einnew Artzney Buch* sléka lékařskou tematikou od doktora Jacoba Theodora z Heidelbergu, která byla vytištěna v letech čtvrtině 16. století. Přesnější datum vytištění tohoto díla je obtížné zjistit, jelikož kniha má zachovanou jen část titulního listu, na kterém se nachází jen neúplná data: „M. D. LX...“ Můžeme se tedy domnívat, že byla vytištěna mezi léty 1561–1589, jelikož nazadním předstí knihy je peremnápsána poznámka o úmrtí Hansa v roce 1589. Podobný výtisk této knihy z roku 1584 se mi podařilo nalézt v katalogu Slovenské národní knihovny. Na titulním listu se také nachází kolorovaný dřevorez, který znázorňuje sedícího lékaře u destilační píčky. Další lékař řídí povzdálí a ostatní pak užívkou nemocného. Text je dále zdoben ornamentálními iniciálami a vinětami.

Vrátíme-li se opět k liturgickým knihám, zjistíme, že třetí nejstarší dochovaný misál pod signaturou RB 132 *Missale Romanum ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum* byl vytištěn v Mnichově v roce 1675. Podle vlastnické poznámky na titulním listě: „Missali Ecclesiae filialis Trpinensis“, se z tohoto misálu sloužily mše v kostele sv. Václava v Trpíně. Tento misál je doprovázen řadou ediktů a kanonů, které zachycuje Kristovukrev.

Teprve až misál vydaný v Lyonu v roce 1696 (RB 129) byl podle své poznámky na titulním listě pořízen pro zdejší kostel sv. Jana Křtitele.⁴² Tento misál je tištěn v rámci řádku ze dvou linek, červenočerně antikvou a italikou ve dvou sloupcích, které jsou odděleny dvojitou linkou. Opět je doprovázen řadou ediktů a kanonů.

Nejstarší dochovaný breviář RB 109 *Breviarium Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum Pars aestiva* byl vydán

---

⁴²Vlastnická poznámka: viz příloha obr. 9.

v Benátkách v roce 1707. Podle vlastnické poznámky na titulním listě si je v roce 1802 pořídil bysterský farář Josef Lazniovský od Jiřího Jana Jaicha. V breviáři je vložen lístek z roku 1804 obsahující modlitby a antifony krávním chválám a nešporám na svátek sv. Jana Křtitele.

Pro zpěváky na kůru sloužil kancionál, obsahující systematicky uspořádané písně doprovázené notací. Ten nejstarší ze zdejší knihovny se skrývá pod signaturou RA 12. Jedná se o dílo chroustovského faráře Jana Josefa Božana *Slaviček rajský na stromě života slávu tvorce svého prospěvující To jest Kancional aneb knihapísební*. Tento kancionál patří mezi nejrozsáhlejší v celých Čechách. Jeho vydání financoval hrabě František Antonín Špork. V roce 1719 vytiskl Václav Jan Tybely v Hradci Králové kolem 12.000 exemplářů tohoto díla a autor jej pak většinou zdarma rozdával chudšímu farnostem.

Většina těchto liturgických knih se uchovávala v kostelech a doba jejich vzniku a používání předcházela založení samotné farní knihovny, jejíž součástí se později staly.

3.3.2. Zakladatel knihovny Zikmund Vlach

Prvním duchovním správcem, s jehož jménem se setkáme ve vlastnických poznámkách knih, je Zikmund František Vlach, pocházející z Poličky.⁴³ Což mluví o řevdlozdomněnce, že právě on se posvěpříchoduna zdejší faru v roce 1723 zasloužil o založení této knihovny. Z jeho odkazu se ve farní knihovně dodnes podle vlastnických poznámek dochovalo 23 svazků knih. Jedná se většinou o rozličná kázání (nedělní, svatební...) a učebnice katechismu.

Ze starších děl například Tiguriniho Latinsko-německý slovník (RB 161), který byl vytištěn v Zürichu v roce 1556. Tato kniha podle vlastnické poznámky vlastnil před Vlachem v roce 1582 Johannes Mayer. Další knihou z Vlachova vlastnictví je *Icon animorum* (RB 17) od významného anglického autora Johna Barcklayho a Augusta Buchnera. Ani u této knihy nebyl jejím prvním majitelem, jak se dočteme ve vlastnické poznámce na titulním listě. V roce 1700 patří k jinému faráři Ferdinandu Jähnelovi. Knihu

⁴³Titulní list knihy RB 82 s vlastnickou poznámkou viz příloha obr. 10.

pod signaturou RB 82 *Phosphorus septicornis, stella aliàs matutina*, věnovanou dějinám a oslavě metropolitní kapituly v Praze, z roku 1673 od Tomáše Pešíny z Čechorodu ziskala, podle poznámky na titulním listě, farní knihovna z dědictví po smrti Zikmunda Vlacha.

O tom že knihy z farní knihovny také využíval, svědčí například kniha RB 84 *Fragmenta nuptialia*, do které se dělaly poznámky o provedení jednotlivých kázání v Bystrém nebo kniha se signaturou RB 94 *Conciones festivales in totius anni festa*, kde nalezneme poznámky o tom, jestli bylo dané kázání použito nebo ne.

Univerzitní teze – RB 123 *Pacificatio moethicae republicae per pacta publica domi forisque tranquillans. Disertatio in quibus IV. naturam et effectus pactorum publicorum tam intra quam extra republicam exhibentur*, týkající se různých mírových smluv a forem míru, získal v roce 1723 pravděpodobně jako upomínku na obhajobu od Václava Arnošta hraběte Schafgotsch. Podle tehdejších zvyklostí se však nejednalo o samostatnou práci tohoto studenta, ale o dílo předsedy zkušební komise. Student k jeho knize připojil jen věnování seznam zkušebních otázek.

Německá kázání pod signaturou RB 127 *Hellklingender Ehrenschild preißwürdiger Heiligkeit*, která byla vydána v Innsbrucku v roce 1724, zakoupil podle vlastnické poznámky na titulním listě ještě nesvázaná za 4 zl. 30 kr. Poté si je nechal opatřit vazbou, která se shoduje s více jeho knihami. (Desky a hřbet jsou potaženy hnědou stříkanou kůží a jsou ohraničeny jednoduchou linkou. Ořezka je stříkaná červenomodře.) Tato vazba je stála téměř stejně jako nesvázané dílo a to 4 zl. 17 kr. O rok později je stejná vazba u jiného díla (RB 143) stála o 5 kr. méně. V porovnání s tím byla pergamenová vazba v roce 1723 o dost levnější záležitostí. Stála 2 zl. 16 kr.

V následující tabulce se nacházejí zbývající knihy, které jsou opatřeny vlastnickou poznámkou tohoto faráře.

signatura	Datum tisku, vydání	Především vlastníci
RB6	1732	
RB11	1716	

RB24	1674	
RB86	1717	Exlibris Wenceslai Maxmiliani Soukup[?] parochi[?] Topolanensi
RB92	1683	
RB96	1723	
RB106	1728	
RB121	1685	
RB123	1723	
RB128	1724	
RB144	1725	
RB151/1	1719	
RB151/2	1719	
RB156	1706	
RB157	1707	

V Národním archivu v Praze ve fondu Archiv pražského arcibiskupství 1, pod inventárním číslem 4321, v kartonu 3004 je spolu s dokumenty o projednávání závěti uložen i originál závěti tohoto duchovního, kterou sepsal 6. prosince v roce 1747 a opatřil svou pečeti. O mnoho zajímavější je však pro nás dochovalý pozůstalostní inventář, ve kterém jsou zaznamenány knihy, které Zikmund Vlach vlastnil. Knihy jsou zde rozděleny podle formátu na foliové, kvartové a oktávové. Vždy je zaznamenán zkrácený název díla, autor, počet děl a u některých knih i dražební cena. Po porovnání tohoto seznamu s dodnes dochovanými knihami zjistíme, že Zikmund Vlach vlastnil i některé knihy z této knihovny, které nejsou opatřeny jeho vlastnickou poznámkou. Jedná se o knihy pod signaturou RB 12 / 1, RB 12 / 2 – u tohoto díla se nám nezachoval 1. a 3. díl, které také patřily, RB 90, RB 104/1, RB 104/2 – chybí nám třetí díl, který také patřil Vlachovi, RB 147, RB 149/1, RB

149/2, RB 149/3. Dále se dozvídáme, že do dnešních dnů dochovaných 32 svazků knih z jeho pozůstalosti představuje jen třetinu knih z celkového počtu 90 svazků, které jsou zaznamenány v inventáři.

3.3.3. Šlechtické dary knihovně

Jak se dozvídáme z vlastnických poznámek knih, na některé knihy věnoval zdejší knihovně majitelé panství a topiče v širším rodě Hohenembsů. Tato skutečnost není u farních knihoven příliš častá, dalo by se říci, že je spíše vzácná a neobvyklá. Konkrétně se jedná o dva svazky církevních dějin RB 125 a RB 126, které jsou po grafické stránce velmi reprezentativními tisky. První z nich se zabývá dějinami Asie a v roce 1754 je farní knihovně věnoval hrabě Jakub Hanibal z Hohenembsu. Druhý svazek je věnován dějinám Německa a Francie. Farní knihovna jej získala od hraběte Františka Rudolfa z Hohenembsu, který je měl od svého otce hraběte Jakuba Hanibala.

Podobně také Marie Valburga hraběnka z Hohenembsu, rozená Wagensperg, věnovala v roce 1762 knihovně *Betrachtungen auf alle Tage des Jahrs, worin das heilige Evangelium Iesu Christi nach Ordnung und Gebrauch der Kirche ausgelegt* (RB 26).

Trochu záhadou se jeví čtyřdílný historický slovník z roku 1722 RB 166 *Allgemeines historisches Lexicon*, který věnoval v roce 1724 farní knihovně hrabě František Václav z Trautmannsdorfu⁴⁴.

3.3.4. Druhá polovina 18. st. – počátek 19. st.

Na rozvoji farní knihovny se podíleli i Vlachovi nástoupci. Po jeho smrti v roce 1748 nastoupil na bysterskou faru Jiří Tadeáš Týderle, který pocházel ze Svitav a třináct let působil jako farář v Limberku. Na zastávání této jeho úřadu nás upozorňuje vlastnická poznámka na titulním listě knihy RB 162 *Neue auserlesene Lehrreiche Postilla*, která byla vydána v Kolíně nad Rýnem v roce 1630. Část poznámky zní: „... *Denuo Georgii Tiderle Parochi Limbergensis 1736...*“ Dále se z této poznámky dozvídáme,

⁴⁴ Hrabě František Václav z Trautmannsdorfu žil v letech 1699–1753 a byl po svém otci druhým majitelem litomyšlského panství z tohoto rodu. Trautmannsdorfové získali Litomyšl v roce 1646 po smrti Frebonie z Pernštejna.

že Jiří Tadeáš Týderle byla až jejím třetím majitelem. Pravděpodobně z jeho pozůstalosti přešla tato kniha do farní knihovny. V Národním archivu v Praze ve fondu Archiv pražského arcibiskupství 1 se v kartonu číslo 3186 nachází zápis tohoto faráře, kterému sepsal 11. srpna 1774. V této zápisu se o knihách sice nic nepíše, ale je zde zachován i pozůstalostní inventář, který nám poskytně několik informací. Seznam knih je opředen rozdělen podle jejich formátu a přináší zkrácené názvy, autory a u některých knih i kupní cenu. Kolonka pro dražební cenu zůstala u všech knih prázdná. U jediné knihy je uvedeno datum vydání. Jedná se o „ *Biblia antiqua bohemica*“, která byla vydána v Norimberku v roce 1540. Po porovnání s do dnes dochovanými knihami zjistíme, že kromě postilysvlastnickou poznámkou patří k tomuto duchovnímu ještě knihy pod signaturou RB 131 od Prokopavon Templin a. Dále jsou zde poznamenány pouze čtyři svazky, které vlastnil jeho předchůdce Zikmund Vlachatodvasvazky morální teologie pod signaturou RB 151, RB 83 Phosphorus septicornis a nedochované dílo Speculum exemplorum od neznámého autora. Celkem je v inventáři uvedeno 103 svazků knih.

V jediné knize zanechal své jméno jeho nástupce František Josef Šebastiani, rodem z Častalovic, který ve zdejší farnosti působil mezi léty 1782-1786. Jedná se o knihy s signaturou RB 159 *Anatomiacanismistica et moralis*, kterou získal ještě jako zdejší kaplan od svojanovského administrátora Vojtěcha Čapka.

Dalším farářem, jehož jméno zachycují vlastnické poznámky, je Josef Lazníovský, který zde působil od roku 1796. Za jeho působení byla pro farní knihovnu zhotovena také nová knihovní skříň, která ve své horní části nese nápis: „Bibliothaeca Parochia Bistrensis 1797.“⁴⁵ Tato skříň, ačkoliv nově natřená, se nám na farnosti dochovala dodnes. Podíváme-li se pozorněji na dochovaný portrét tohoto duchovního, zjistíme, že vedle faráře skříňou vruce je zachycena i část jeho knihovny skříňmi. Ve fondu Biskupské konzistoře v Hradci Králové se v kartonu číslo 299 nachází zápis o Josefa Lazníovského, v němž se pod devátým a desátým bodem skrývají pokyny, jak naložit s jeho knihami. Píše se zde například o filozofických a

---

⁴⁵Viz fotografická příloha obr. 11.

matematických knihách. Dále farář p říká, aby z jeho knihovny zůstaly měsíčníky, noviny i breviáře ve čtyřech částech ve farní knihovně. Všechny jeho zbývající vlastní knihy mohou být oceněny nebo dány do archivu. Jen díla Modheina a Meistnera náležejí jeho bratru Janovi.

Dodnes se z jeho pozůstalosti dochovalo ve farní knihovně 10 svazků knih. Patří mezi ně například první a třetí svazek Slesinova Komentáře Starého zákona (RB 116), které zakoupil v roce 1775, breviář z roku 1707 (RB 109), který v roce 1802 zakoupil od Jiřího Jana Jaicha. Knihu RB 16 *Locipatrum illustres ad pleraque capita divinorum librorum*, která byla vydána v Augsburgu v roce 1784, zakoupil 8. července 1784 za 56 kr. ještě jako kaplan v Bystrém.⁴⁶

Následující tabulka dokumentuje zbývající knihy z jeho pozůstalosti.

Signatura	Datum tisku, vydání	znění vlastnické poznámky
RB9	1767	P.Jos[ephi]Lazniowsky Presb[byteri]Eccl[esiastici] mp.1778
RB21/1	1771	P.Jos[ephus]Lazniowsky Presb[byter]Eccl[esiastici] mp.
RB21/2	1767	ExLibrisP.Josephi Lazniowsky Eccles[iasticie]A[nn]o 1775
RB25	1790	Jos[ephus]Lazniowsky mp.Pfarrer in Bohnau 1795
RB74	1800	30cr.d[en]15 [Dece]mb[ris]1803J. Lazniowskymp.Curatus Bistrae
RB165	1773	ExlibrisP.Josephi

⁴⁶Vlastnická poznámka na titulní listě RB9 viz příloha obr. 12.

		LazniowskyPresbyt[eri] Ecclesiast[ici]Bohem[i] Capella[ni]Pisse čznensis A[nn]o1779
--	--	--

3.3.5. První polovina 19. století knihovna Josefa Porteše

Největší část knih z této farní knihovny je spojena nástupcem Josefa Lazniovského farářem Josefem Portešem, který na zdejší farnost působil do roku 1817. Z doby jeho působení se nám dochoval inventář kostela z roku 1815, který zachycuje knihy uložené přímo ve farním chrámu a to: nový Missale Romano-Bohemicum, 4 staré misály, 2 kancionály, 2 Missale pro defunctis, čtyřikrát agendu diecéze a z toho dvakrát pražský rituál, jeden evangeliář český a jeden německý, jedenkrát knižku pro úmrtí umírajících a dále knihy, které patří do archivu: 11 matrik křtů, sňatků a úmrtí, dvakrát knihu úctů kostela, jednu pamětní knihu, jedenkrát seznam duší, jedenkrát knihy dekretů. Katalog obsahující seznam knih ve farní knihovně, o kterém se píše ve farní pamětní knize, se mi ale nalézt nepodařilo. V fondu Biskupské konzistoře v Hradci Králové je v kartonu č. 304 uložen výťah z Portešovy závěti, kterou nechal sepsat den před svou smrtí 10. ledna 1817. Píše se v něm, že jeho knihovna má zůstat na farnost a být spojena s farní knihovnou. V případě jeho úmrtí přeje klíč od jeho knihovny P. Kopecký se svolením podle libosti knihovním kládat.

Dnes se svlastnickou poznámkou: „*Legavit Bibliothecae parochiali Ecclesiae Bistrensis V. D. Josephus Portesch Curatus 1817*“⁴⁷ setkáme v různých obměnách celkem u 58 svazků knih. Pět svazků knih prokazatelně zakoupil z pozůstalosti svého předchůdce. Jedná se o knihy se signaturou RB21/1, RB21/2, které je joběštětály dohromady 1 zl. Stejně tak zakoupili první a třetí svazek Slezinova Komentáře Starého zákona (RB 116). Zvlastnické poznámky se však dozvídáme, že zakoupil všechny 4 díly ato za cenu 2 zl. Poslední čtvrtý díl se v knihovně nedochoval a u druhého svazku chybí poznámka o vlastnictví Josefem Lazniovským. Poslední knihou, kterou z jeho pozůstalosti získal, byla RB 74 *Katholische geistliche*

⁴⁷Viz příloha obr. 13

Gesetze, která byla vytištěna v Pasově v roce 1800. S tímto způsobem nakupování knih z pozůstatostí jiných knihůž se setkáváme poměrně často, protože představoval pro nastupující knihy poměrně výhodnou příležitost, jakobohatitsvovlastní knihovnu.

Mnoho svých knih také zakoupil od knihůž p úsobících v jiných farnostech. Z těch graficky nejhezších tisků zmíním alespoň RB 122 *Biblia Sacra Vulgatae editionis Sixti V. pontificis maximi jussu recognita atque edita, versiculis distincta*, která byla vydána v Norimberku v roce 1714 a stála 2 zl.

Tento farář měl v edleologických knihách v oblibě i učebnice, které se většinou týkají zeměpisu. Z jeho pozůstatostí se dochovaly např. RB 55 *Lehrbuch der neuersten Geographie*, která stála 45 kr., RB 67 *Kurzer Entwurf der alten Geographie* zakoupena za 33 kr. Zeměpisné tematice je věnován i Hübnerův *Neu vermehrtes und verbessertes reales Staats-, Zeitungs- und Conversationslexicon* (RB 101). Tuto po grafické stránce reprezentativní knihu zakoupil za cenu 2 zl. Příručku latinské gramatiky a slovník RB 30 *Institutionum grammaticarum Latinae linguae pars tertia* získal pravděpodobně ještě jako student od jiného studenta syntaxe Antonína Huschky, který si do ní vepsal latinský verš: „*Hoc liber est meus. Testis est Deus.*“ (Tato kniha je má, svědek je Bůh.)

Zbývající knihy z jeho pozůstatostí jsou zaznamenány v následující tabulce, která uvádí signaturu, rok vydání či tisku, cenu knihy za kterou ji zakoupil a ředešlévlastníky.

Signatura	Rok vydání, tisku	Cena	Předešlí vlastníci
RB3	1803	24kr.	
RB14	1795	8kr.	
RB15	Post 1727		
RB18	1796	26kr.	Ignaz Baup[?]
RB19	1806	10kr.	
RB20	1783	20kr.	Albert Hübl
RB22	1758	30kr.	
RB23	1753	28kr.	

RB31	1798	1zl.	
RB32/2	1781?	10kr.	
RB32/3	1781?	10kr.	JohannStetina Dichwen,Drobík Josephus Syntaxeos studiosus, AntoniusKaplan, SladomelJoseph Principist
RB32/4	1781?	10kr.	ExlibrisJoannis Hubich1790
RB32/5	1781	10kr.	Antonius Sagassen,A[nno] 1807FranzKreml, FührtnerFranz
RB50/1	1798	22svazk ů6zl.	
RB52(/1,2)	1787	3svazky2zl. 15kr.	GeorgSigismund Wesely Weltpriesters [1]789
RB53	1800	1zl.45kr.	
RB54	1777	1zl.20kr.	
RB56	1804	1zl.10kr.	
RB57	1802	1zl.12kr.	
RB59	1808	32kr.	
RB60/1	1793	3svazky4zl. 10kr.	
RB61/1-10	1772	10svazk ů6zl.	
RB63/1	1783	4svazky3zl. 30kr.	GeorgSigismunds Wessely Weltpriesters. A[nno]1791

RB69	1807	42kr.	
RB71	1771	24kr.	
RB73	1791	1zl.	
RB76	1790	2dřly1zl.45 kr.	
RB77/1-4	1771,1770, 1772,1777	4svazky3zl.	
RB79/1	1785	4svazky4zl. 30kr.,jeden36 kr.	
RB80	1782	24kr.	
RB85	1787	1zl.	
RB116/2	1769	4svazky2zl.	
RB146	1736		
RB158	1738	3svazky5zl. 30kr.	

Pravděpodobně také Josef Porteš zavedl v knihovně původní signaturní systém, který je v katalogu uveden pod jinou signaturou B. Podrobněji se mu však budovně novataž v kapitole 4.2. Systém signatur.

Inventář kostela z roku 1837 dokumentuje opěť knihy, které byly uloženy ve farním chrámu. Na rozdíl od inventáře z roku 1815 je však o mnohostručněji. Následně se nachází jeden misál, 1x „*Mäßbuch pro Requiem*“, jedenkrát agenda diecéze, 1 český evangeliář, 1 kancionál a jedenkrát knihakatechismu.

Co setý česká farní knihovna, v díle Vlastimila Květenského *Knihovny východních Čech 1818/1848* jsou uvedeny počty svazků knih a využití knihovny. V letech 1839 a 1841 je doloženo 230 svazků a střední využití knihovny. V roce 1844 obsahovala knihovna 220 svazků a patřila mezi méně používané. Dále je zaznamenán rok 1844 a 1847, kdy se knihovna skládala z 221 svazků knih, byla méně využívána.⁴⁸

⁴⁸ Květenský, Vlastimil: *Knihovny východních Čech 1818/1848*, Hradec Králové 1969, str. 179, 221, 260.

3.3.6. Druhá polovina 19. st. – rok 2009

Vzáří roku 1840 se novým bysterským farářem stal Karel Scharffenberger, který zde působil celých 37 let. Pravděpodobně z jeho pozůstalosti se ve farní knihovně dodnes dochovaly knihy se signaturou RA9 *Officium de functorum cum conductu*, která byla spolu s druhou textovou jednotkou vytištěna v roce 1807 v Brně. Dvojsvazková morální teologie pod signaturou RB 103 z roku 1779 nesena rectupřední předádky poznámku: „*Ex libris Caroli Scharffenbergeri*“. Čtyřdílnou knihu morální teologie RB 165 od sv. Alfonse Maria de Liguori zakoupil tento farář za 7 zl. Původně tato kniha náležela jeho předchůdci Josefu Lazniovskému, který ji zakoupil v roce 1779.

Další farář, jehož jméno zmiňují vlastnické poznámky knih, je Jan Hejtmánek, který působil v Bystrém v letech 1908–1918. Z jeho vlastnictví můžeme dnes bezpečně identifikovat pouze svázaný časopis RB 120 *Obzor Listpropoučení a zábavu*. Ale jistě mupatřily i jiné knihy, ve kterých jeho jméno sice chybí, ale nalezneme v nich zmínky o jeho rodině. Například kniha se signaturou RA 23 náležela dle vlastnické poznámky jeho otci Václavu Františku Hejtmánkovi, který působil nejprve jako učitel v Nedvězím a do roku 1862 jako učitel v Jedlové. Na titulním listě Populární dogmatiky z roku 1852 (RB 33) se nachází vybledlé modré oválné razítko s opisem odděleným z obou stran jednoduchou linkou: „MILOSTÍN/ HEJTMÁNEK“. Totéž razítko se nachází i na předtitulech breviářů pod signaturou RC 1/1, RC 1/2, RC 1/3. V breviáři RB 110 je vložen lístek ze Svojanova s adresou: „*Velebný Pán P. Jan Hejtmánek horlivý kaplan v Bystré*“. V breviáři RA 6 je vložena německá zbožná vzpomínka na Theresii Hejtmánek (+23.2.1893).

V jediné knize pod signaturou RC 22 *Milostný Ježíšek v kostele Panny Marie Vítězné v Praze* nalezneme jméno zdejšího faráře Eduarda Broje, který zastával tuto úřadmezi lety 1959–1989. Napředním předěsí knihy je nalepen papírový lístek s poznámkou: „*Majetek vldp. d. ěkana Dr. Eduarda Broje, usv. Annyna Žižkově*“

O dalších osudech knihovny se nám nedochovaly podrobnější zprávy. Z vlastnických poznámek se jen dozvídáme, že se knihovna

rozrostla o několik knih náležejících jednotlivým obyvatelům v Bystrém, či lidem ze širokého okolí. Například *Krátká kázání na všechny celého roku neděle* pod signaturou RB 64 patřily v roce 1834 Janu Blažkovi z čísla 94. Knihu RC 15 vlastnil obuvník Josef Kocíz čísla 45. Do knihovny přibylo také 10 knih z Obecní knihovny, které nesou její název a začínají úvodní signaturou –RA30, RA31/1, RA30/2, RC53, RC54/1, RC54/2, RC55, RC56, RC57, RC58. Tyto svazky RC 62 náležely do školní knihovny v Nedvěžím. Kniha se signaturou RC 61 má na titulním listě a rectu přední předšádky modré razítko s nápisem: „JEDNOTA/ Československého Orla/ Bystréu Poličky“ V této knize byl vložen zápisový lístek do zdejšího škapulířového bratrstva pro Františka Glosra z 23. července 1894, který je ozdoben obrázkem Panny Marie Karmelské. Kniha se signaturou RA 26 *Das Buch von der Nachfolgung Christi* náležela Konventu milosrdných bratří v Prostějově. V knize se nachází lístek dokládající její zakoupení v roce 1965.

V roce 1967 převezalo tuto farní knihovnu (celkem 253 svazků) Městské muzeum a galerie v Poličce. Knihy byly v muzeu uloženy jako deponát, ošetřeny a zaevidovány – opatřeny signaturou RB, přírůstkovými čísly (6304 – 6556), razítkem muzea a zaneseny do přírůstkové knihy muzea.

Dne 18. 12. 1991 bylo na faru navraceno 198 svazků těchto knih. Knahraceným knihám byl vytvořen předávací soupis knih, ve kterém u každé knihy bylo uvedeno přírůstkové číslo, signatura, autor, zkrácený název díla, místo a datum vydání či tisku. Po navracení byly tyto knihy provizorně uloženy v 12 krabicích na půdě farní budovy. Na půdě v krabicích našel své působiště i knihy se signaturou RC 1-68 a část knih se signaturou RA.⁴⁹ Zbytek těchto knih zůstal uschován veskříňině u ruve farního chrámu, jelikož se jednalo především o misály a breviáře, které se používaly při bohoslužbách.

Zbýlých 55 svazků knih se z muzea na faru navrátilo 6. ledna 2009. I když tyto knihy byly vytvořeny předávacím soupisem, navíc v těchto knihách byly

---

⁴⁹Jak vypadal provizorní uložení, viz příloha obr. 14.

ponechány katalogizační karty z muzea. Tyto knihy zůstaly opřeny až do své katalogizace uloženy v krabicích v jedné místnosti farní budovy.

V průběhu roku 2009 získala knihovna několik knih darem od místních obyvatel: například od paní Skotalové - *Velký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejvyšší a nejmilejší matky Marie Panny, jakož i všech jiných krevních přátel Syna Božího* od německého kapucína Martina z Kochemu, která byla vytištěna v Praze v roce 1759. Od pana Pavla Steinera například druhý svazek výkladů morální teologie od jezuitského teologa Drexelia - *Opera omnia*, který byl vytištěn pravděpodobně v roce 1665, dále pak i německý překlad Bible z roku 1558 - *Bibel. Alt und Neue Testament*.

V dřívějších dobách byla farní knihovna, jak se dočteme v úvodu inventáře k farnímu fondu⁵⁰ nebo v pamětní knize, uložena spolu s farním archivem ve třech skříňkách na chodbě v prvním poschodí farní budovy. Všechny tři původní skříňky se dodnes na farní dochovaly. Dvě se nacházejí v přízemí budovy. Jedna z těchto skříňek je již zmiňovaná nápis. Zasklená skříňka pak umístěna v prvním patře.

Jelikož v nedávné době došlo k opravám vnitřních prostor farní budovy, naskytla se možnost dát knihám po jejich zkatalogizování důstojnější umístění a navrátit je do původních skříňek.⁵¹

---

⁵⁰ Půža, Bedřich; Půžová, Bohumila, Inventář FÚ Bystré (1682-1945), Státní okresní archiv Svitavské sídlem v Litomyšli, 1961

⁵¹ Viz příloha obr. 15.

4. Popis knižního fondu

4.1. Počet svazků a částí říčních

Farní knihovna v Bystrém se skládá celkem z 357 knih, z toho ve třech případech se jedná o rukopisy (RA 17, RB 107/1, RB 107/2). K tomuto číslu je však potřeba připočítat úznané říční vázky, (čímž se dostáváme ke konečnému počtu 429 položek v katalogu.) Katalog zahrnuje knihy z let 1503–1908 a to následujícími počty:⁵²

Tisky do roku 1550	2
Tisky mezi léty 1551-1600	2
Tisky mezi léty 1601-1650	5
Tisky mezi léty 1651-1700	20
Tisky mezi léty 1701-1750	71
Tisky mezi léty 1751-1800	116
Tisky mezi léty 1801-1860	81
Tisky mezi léty 1861-1900	88
Tisky po roce 1901	3
Bez uvedení data	41

Nejstaršími knihami, jak se píše již výše, jsou misál pro pražskou diecézi z roku 1503 a misál pro olomouckou diecézi z roku 1505.

4.2. Systém signatur

Ve fondu se vedle platné signatury setkáme také s původním systémem signatur, který v první polovině 19. století zavedl pravděpodobně Josef Porteš. Tyto signatury jsou poznačeny perem na papírovém štítku na

hřbetě knihy celkem u 98 knih. V katalogu jsou zahrnuty pod jinou signaturou B. Při pokusu o zrekonstruování tohoto původního systému by mi jistě

⁵²Do celkového počtu nejsou zahrnuty knihy pod signaturou RD, které získala farní knihovna v roce 2009.

velice pomohl již zmíněvaný katalog knih, který se mi ale nepodařilo nalézt. Přesto však se mi díky množství zachovaných signatur podařilo alespoň něco zjistit:

Signatury se skládají z písmen velké abecedy (A, B, C, D, F, H, I), malé abecedy (a, b, c, d, f, g, h) a čísla označujícího pořadí knihy.

Písmeno A zahrnuje veškeré knihy, které se týkají teologie a církevních záležitostí.

V kombinaci malých písmenem:

Aa	Církevní dějiny, životy sv. otců
Ab	Bible, výklady Starého a Nového zákona, Evangelia
Ad(d)	Katechismy, teologické přednášky, kázání
Af	Církevní právo
Ag	Učebnice pro výuku náboženství
Ah	Misály, breviáře

Písmeno B označuje knihy, které se věnují historii a geografii.

Pod písmenem C se ukrývají latinsko-německý slovník a knihy latinské gramatiky. Písmenem D je označena jediná kniha RB 94, která se zabývá jednotlivými svátky během roku. Pod písmeno F jsou zařazeny přírodní vědy a jedna lékařská kniha. Pod písmenem H přednášky z řečnictví a rétorika. Zahnuje krásnou literaturu.

7 knih RC a 3 knihy RA nesou ještě označení p úvodních signatur z Obecní knihovny v Bystrém v podobě: „ Čís. (182, 200, 201, 212, 221, 225, 227, 237, 239 a 241)“ Tato signatura je v katalogu označena jako jiná signatura C.

Dnes je celý knihovní fond rozdělen podle signatur na čtyři skupiny (knihy RA, RB, RC a RD.) Signaturou RB byly označeny všechny převzaté knihy v muzeu v Poličce při jejich evidenci. Zbylé signatury RA, RC, RD jsou pak podle toho doplnily při katalogizaci.

Písmena RA (celkem 40 knih) označují knihy, které byly uschovány ve skříni v chrámu. Knihy se řídily knihy, které byly uloženy v krabicích a úvodně přiřazeny jako knihy RB 200-

224 nakonec řady knih RB. Signatura utěchto knih byla poznamenána na vložený lístek a tužkou na titulní list. Dále se do katalogu zaznamenalo místo nové houložení knih doskříní, které se skládá z označení skříň (skříň 1 – zasklená v prvním patře, skříň 2 – sletopčetem 1797, skříň 3 – vprázemí na chodbě) a písmene malé abecedy, jež označuje poličku ve skříni. Veškeré knihy RA mají tedy označení skříň 3a (první polička).

Písmena RB označují všechny knihy, které převezalo Muzeum a galerie v Poličce. Knihy nesou označení většinou na nalepeném štítku na svém hřbetu a dále byly signatury poznamenány propiskou na předním příděšti či na přední předšádce knihy. Všechny tyto knihy mají vedle této signatury také označení v řířůstková čísla a vlastní modré rázítka kolemvané jednoduchou linkou s opisem: „Městské muzeum Palacký“ a nápisem uprostřed, „v Poličce“. Při řazení těchto knih bylo použito hledisko formátu. Tyto knihy jsme pro katalogizaci umístily do první a druhé skříň.

Pod písmeny RC se nacházejí knihy, které nikdy neopustily farní budovu. Jedná se o tisky poroče 1861, které pocházejí většinou z vlastnictví jednotlivých obyvatel v Bystrém či okolí, nebo různých organizací. Tyto knihy byly doplněny signaturou tužkou na titulní list a propiskou na vložený přesahující lístek. Nově se tyto knihy zařadily do skříň číslo 3 na druhou poličku (b).

Signatura RD zahrnuje knihy, které darovali farní knihovně v letošním roce místní obyvatelé – paní Skotalová a pan Pavel Steiner. Také je to signatura označení druhé vydání tzv. Svatováclavské Bible z roku 1771, které patřilo panu Janu Čadovi.

4.3. Složení fondu po jazykové a obsahové stránce

Budeme-li se zabývat jazykovou podobou knih, jistě nás nepřekvapí vzhledem ke stáří fondu a také převažuje teologických děl, že v knihovně převažují práce latinské a německé. S českým jazykem se setkáváme až na pár výjimek (například RA 12 Božanův kancionál *Slavíček krajský nastromě život a slávu tvorcisvém prospěšující*, který v roce 1719 vytiskl Václav Jan Tybely v Hradci Králové) až u mladších tisků z 19. století. Ve fondu nalezneme i několik výjimek například jednu knihu, obsahující výtahy

zPísma svatého a cvičení pro všechny dny týdne, která je tištěna ve francouzštině.⁵³ Další ojedinělou záležitostí představuje Nový zákon v řečtině.⁵⁴ OtomžetentoNovýzákontakéjehovlastník(podlévlastnické poznámky Josef Porteš) četl, svěřenci několik stran, kde je tužkou mezi původní text napsán německý překlad.

Po obsahové stránce je složení fondu poměrně bohaté. Největší zastoupení má pochopitelně theologická literatura, která sloužila potřebu duchovních vykonávání jejich úřadu. Vedle Bible z roku 1714⁵⁵, která byla vydána v Norimberku, jsou zde zachovány různé latinské a německé výklady Starého a Nového zákona, rozbor Evangelii. Dále se desítkami například 10 svazků misálů (RA 1, RA 2, RA 3, RA 4, RA 5, RB 129, RB 132, RB 133, RB 148, RB 163). V počtu 15 svazků jsou v knihovně zastoupeny breviáře (RA 6, RA 7, RB 35, RB 36, RB 37, RB 38, RB 39, RB 108, RB 109, RB 110, RB 111, RC 1/1, RC 1/2, RC 1/3 a RC 2.) Kancionálů v českém jazyce se v knihovně nachází celkem 7 (RA 11, RA 12, RA 17, RA 18, RA 19, RC 17 a RC 19.)

Největší zastoupení z theologické literatury mají v knihovně různé kázání a to především německá. Ze všech alespoň zmíním 10 svazků RB 50⁵⁶, 10 svazků RB 61⁵⁷ a dva svazky RB 25⁵⁸, jejichž autorem byl premonstrátský kněz a opatský sekretář v tepelském klášteře Franz Sales Würnitzer, který se vedle teologie zabýval také studiem mineralogie a lesnictví. Z jazykově českých kázání se nejčastěji setkáme s dílem kanovníka svatovítské kapituly, doktora teologie, děkana chrámu u sv. Apolináře, rady arcibiskupské konzistoře a thernienského biskupa Jana

---

⁵³ RB 4 *Horstius: Heures chrétiennes, tirées de l'Écriture sainte et des saints Peres, contenant les exercices pour tous les jours de la semaine, Paris 1700.*

⁵⁴ RB 54 *Fischer, Christoph: H KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ. NOVUM TESTAMENTUM, Praha 1777.*

⁵⁵ RB 122, *Biblia Sacra Vulgatae editionis Sixti V. pontificis maximi jussu recognita atque edita, versiculis distincta.*

⁵⁶ *Predigten auf alle Sonntage des ganzen Jahres*

⁵⁷ *Joannes Chrysostomus; Cramer, Johann Andreas; Moesl, Vital: Predigten, und kleine Schriften, Augsburg Innsbruck, 1772*

⁵⁸ *Predigten zum Vortheile der Religion und des Staats eingerichtet*, Plzeň, Klatovy, 1790, 1791

Rychlovského. Z jeho tvorby se nám dochovalo celkem 12 svazků pod signaturou RB 48 (kázání nedělní, sváteční, postní a příležitostná). Dva svazky RB 70 *Příležitostná kázání na všemožné příležitosti církve katolické*, která byla vytištěna v Olomouci v roce 1862, pochází z díla katolického kněze Františka Poimona, který v době vydání této knihy působil jako duchovní správce v Hlubokých Mašůvkách. Poté působil jako děkan a okresní školní dozorce v Želetavě, konsistoriální rada v Brně, farář a čestný děkan v Dešné, kde také působil o svůj zrak. Konec svého života strávil ve svém rodišti v Polné. Kniha RB 99 *Kázání apologetická* z roku 1893 pochází od katolického kněze a filologa Jana Evangelisty Hulakovského. Tento autor pedagogických a teologických děl působil od roku 1858 jako kaplan v Táboře. V roce 1872 byl jmenován profesorem náboženství a moderních jazyků. Především se věnoval překladům z francouzského jazyka.

O tom že zdejší faráři hledali v těchto knihách inspiraci pro vlastní kázání, svědčí to, že si v nich dělali poznámky, když dané kázání proslouhli (např. RB 48, RB 88a RB 94).

Další četnou skupinu tvoří knihy týkající se církevního práva například RB 76 *Kirchenrecht*, které vyšlo ve Štýrském Hradci v roce 1790. Jeho autorem byl doktor filozofie a teologie Franz Xaver Gmeiner, který se v roce 1787 stal profesorem církevních dějin na univerzitě ve Štýrském Hradci. V německém jazyce se nám dále dochoval jeden svazek RB 74.⁵⁹ V latinském jazyce mohou upozornit na čtyřsvazkové RB 77⁶⁰ a RC 46⁶¹ od italského profesora církevního práva Simona Aichnera, který od roku 1865 působil jako doktor teologie na vídeňské univerzitě. Až do roku 1904 zastával úřad biskupa v Brixenu.

---

⁵⁹ Auersperg, Johann Reichsgraf von: *Katholische geistliche Gesetze*, Passau 1800.

⁶⁰ Rigger, Paul Josef von: *Institutionum iurisprudentiae ecclesiasticae*, Vídeň 1770-1777

⁶¹ *Compendium juris ecclesiastici ad usum cleri, ac praesertim per imperium Austriacum incuramimarum laborantis*, Brixen 1887.

Hojně jsou v knihovně zastoupeny i různé učebnice katechismu, přednášky teologie, čtení o životech svatých. Poměrně bohatou skupinu tvoří i modlitební knihy, které měly za úkol šířit „lidovou zbožnost“ v dostupném jazyce mezi jednotlivými obyvateli. Mezi ty nejčastější a nejoblíbenější patří Zlatýnebkliček, který se nám v této knihovně skrývá pod signaturou RA20/a.⁶² Dále zmíním alespoň dílo Martinaz Kochemu Velká štěpná zahrada pod signaturou RA 13. V 18. století patřila díla tohoto německého kapucínského kněze ke vydávanějším a nejčtenějším dílům vůbec. O životě samotného autora se můžeme dočíst, že poukončení studii teologie v roce 1663 působil v různých kapucínských kláštřích, mimo jiné také mezi léty 1693–1695 v Praze na Hradčanech. Například roku 1698/1699 byl jmenován vizitátorem trevírské arcidiecéze. Jeho knihy byly často již za jeho života teologicky kritizovány, ale přesto se staly mezi lidmi velice oblíbenými.

Druhý obor, sekterým se v knihovně pteologii setkáme, je historie. Za zmínku jistě stojí čtyřdílný historický slovník pod signaturou RB 166: *Allgemeines historisches Lexicon*, vydaný v Lipsku v roce 1722. Nejenže se tyto knihy mohou pochlubit nejvyššími rozměry z celkové knihovny (39,5 x 26 cm), ale jsou také trochu záhadou. V roce 1724 je vloženo do farnosti hrabě František Václav z Trautmannsdorfu. Blíže se mi však nepodařilo zjistit souvislost tohoto majitele litomyšlského panství se zdejší farností. V tomto všeobecném historickém slovníku sice nenalezneme zmiňku přímo o Bystrém, ale ve třetím svazku je krátká poznámka o královském městě Poličce.⁶³

Církevními dějinami konkrétně dějinami a oslavě Metropolitní kapituly sv. Vítava Praze je věnována kniha RB82⁶⁴ od generálního hoviváka řehovské kapituly děkana sv. Víta Tomáše Pešiny z Čechorodu. Během svého padesátiletého života zastával tento kněz několik děkanství úřadů například v Kostelci nad Orlicí a v Litomyšli. V roce 1668 byl jmenován císařským

---

⁶² *Zlatýnebkliček řešťanky katolické, Litomyšl 1841*

⁶³ „Policz, Policzka, ein dēr königliche Bömischen leibgeding=stadtten, indem Chrudimer=creyß an den Mährischen grantzten. Zeileri topogr. Bohem. P. 54. Balbin miscell. Dec. I. 1. 3c. 7 & 3p. 76. Vogtenjetztl. Böhm. P. 117.“

⁶⁴ *Phosphorus septicornis, stella aëli à matutina, Praha 1673.*

radou a falckrabětem. Od roku 1674 zastával úřad pražského světícího biskupa. K jeho velkým zálibám patřilo také sběratelství a historie. Jeho třídílné dílo v šenované dějinám Moravy sloužilo po dlouhou dobu jako pramenkpoznání historie.

Několik knih z této farní knihovny je zaměřeno také na geografii. Většinou se jedná o učebnice zeměpisu, které pochází z vlastnictví Josefa Porteše. Asi tou nejzajímavější knihou je RB 147⁶⁵ od Olferta Dappera v německém překladu Johanna Christoha Beera, která dle vlastnické poznámky na titulním listě náležela hraběti Karlu Benediktovi z Lambergu. Tato kniha, v šenovaná popisuje krajinu v Mezopotámii, Babylónii, Asýrii, Anatólíi nebo v Malé Asii, vyniká i svou grafickou úpravou. Její text doprovází uštránkovém ředitinyadvěm ředitiny dvojstránkové, které se vážik obsah knihy.

V knihovně se také setkáme s latinskou gramatikou (například knihy se signaturou RB 7⁶⁶ a RB 31⁶⁷). Latinsko-německý slovník RB 161⁶⁸ od Johanna Frisia Tiguriniho vyniká nejen svým stářím, ale také svou vazbou. Ve čtyřech svazcích RB 79 nalezneme přednášky z řečnictví Hughy Blaira, které z angličtiny do němčiny přeložil Carl Gottfried Schreiter

Poměrně záhadná se jeví přitomnost knihy s lékářskou tematikou RB 124⁶⁹. Tento obor nemívá ve farních knihovnách časté zastoupení. Zpřirodních věd se nám dochovala ještě jedna kniha a to RB 59⁷⁰, která byla vydána ve Vídni v roce 1808.

Nejčastějším autorem, se kterým přijdeme v této knihovně do styku, je sv. Alfons Maria de Liguori. Z jeho tvorby je v této knihovně zastoupeno 28 knih (*Theologia moralis, Homo apostolicus, Der Katechet, Gesammelte Predigten, ...*) Pouze tři dílná *Theologia moralis* pod signaturou RB 165

---

⁶⁵ *Umbständliche und eigentliche Beschreibung von Asia, Norimberk 1681.*

⁶⁶ *Chompré, Pierre: Selecta latini sermonis exemplaria e scripturibus probatissimis excerpta, Vídeň 1790*

⁶⁷ *Specius, Christianus: Praxis declinationum et coniugationum, Flenzburg 1798*

⁶⁸ *Dictionarium latinogermanicum, Zurych 1556*

⁶⁹ *Theodorus, Jakob: Ein new Artzneybuch: Darinn fast alle eusserliche und innerliche Glieder des Menschlichen Leibs, Neustadt an der Haardt, 15??.*

⁷⁰ *Naturlehre in Hinsicht auf die neueren Entdeckungen zur Erklärung der gewöhnlichen Erscheinungen in der Körperwelt*

byla vydána ještě z jeho života v roce 1772 v Benátkách. Všechny ostatní knihy pocházejí teprve až z první poloviny 19. století.

Maria Alfons de Liguori se narodil 27. září 1696 nedaleko Neapole v šlechtické rodině. Získal doktorát z církevního i světského práva. Jako advokát však dlouho nepůsobil. Po jednom neúspěšném sporu se své kariéry zřekl a začal se věnovat studiu teologie. Po vysvěcení nakonec v roce 1726 se rozhodl šířit víru mezi nejnižší postavenou společenskou vrstvou v Neapoli a v jejím okolí. Spolu se skupinou dalších kněží založil Kongregaci Nejsvětějšího Vykupitele, nazývanou redemptoristé, která se věnovala misiím a meditacím. V roce 1762 byl jmenován biskupem v Sant'Agata de Goti. Ke konci svého života téměř oslepl a ohluchl. Posledních dvanáct let života strávil v ústraní zdmklášteřa, kde v roce 1787 zemřel. V roce 1839 byl kanonizován a o 32 let později prohlášen za učitele církve.

4.4. Místotiskuatiska ři

Ohlédneme-li se za impresi knih, zjistíme, že největší počet děl bylo vytištěno v Praze a to celkem 69.

Prvenství mezi pražskými tiskárnami, které se podílely na vytištění knih ze zdejší knihovny, patří arcibiskupské tiskárně. Nejstarší produkce této tiskárny spadá do roku 1631. Během svého působení změnila tiskárna několikrát své místo i svůj název. Po roce 1650 se ocitla v nájmu premonstrátů na Strahově a po necelých třiceti letech pod správou kláštera v Emmauších. Za vlády Josefa II. byla na několik měsíců postavena, ale nakonec koupena arcibiskupstvím zpět. Svězázemí Královského dvora však musela podstoupit vojsku. Přestěhovala se proto do generálního semináře Klementina, kde působila až do roku 1928. Do počátku 18. století byli k jejímu řízení najímáni světské faktory. Po té kvůli ekonomickým problémům byla pronajímána.⁷¹ Například v letech 1728-1739 v této tiskárně působil Matěj Adam Höger, který vytiskl knihy s signaturou RA 1, RB94, RB95, RB105, RB148. Dalším jménem, kterým se v našich knihách setkáme, je Jan Josef Diesbach, kterým byla tato tiskárna pronajata v letech

---

⁷¹ Voit, Petr: Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a průběžné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století. Praha 2006, str. 890-891

1788-1807. Z jeho rukou pochází knihy: RB 75, RB 81 . Mezi dalšími nájemci jmenujme alespoň Jana Františka Vetterle z Wildenbrunn a Josefu Vetterlovou, kteří vytiskli všech 12 svazků RB 48 Rychlovského kázání. Václav Špinka obohatil naši knihovnu pěti svazky RB 78 (Christkatholische Liturgik). V roce 1853 tiskárna zakoupil Bedřich Rohlíček a jeho společník Leopold Sievers. Jejich jména se objevují u knih RC 61, 62, 64.

Další z pražských tiskáren, které vidíme za vytištění knih z tohoto fondu, je Jezuitská tiskárna. Prakticky začala fungovat až po roce 1635 v nepříliš dobrém zázemí. První díla její produkce představovala jen méně graficky náročný překlad německých knih. Obrat k lepšímu znamenal pro tiskárnu čin kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu, který svěřil klementinským jezuitům cenzuru veškerých řádových knih a udělil jim desetileté privilegium na výrobu liturgické literatury a kalendářů. Dle panovníkovy povolení mohli také vychovávat nové tovaryše. Od března 1656 musela však tiskárna sloužit pro potřeby celé univerzity. Leopold I. povolil založit při tiskárně i knihkupectví. Jezuitská tiskárna nebyla sjedinou výjimkou pronajata. V jejím čele stál člen řádu - prefekt. Provoz však řídil švédský faktor.⁷² V letech 1727-1736 zde působil jako faktor Jan Norbert Fický, který vytiskl znašší knihovny knihy se signaturou RB 2 a, druhý svazek RB 116. Dále zmíním Jana Jiřího Schneidera, který zde působil mezi léty 1759-1770. Jeho zásluhou byly vytištěny knihy: druhý svazek RB 21 a RB 100. V roce 1773 byla tiskárna postátněna a dále působila jako tiskárna Klementinská a po roce 1776 jako tiskárna normální školy.

Druhé místo v množství vytištěných knih v Čechách patří Brnu konkrétně tiskárně rajhradských benediktinů. Celkem bylo v tomto městě vytištěno 15 knih. Mezi dalšími místy tisku v Čechách nalezneme Hradec Králové, Litomyšl, Olomouc, Opavu, Vimperk a České Budějovice.

V následující tabulce se nachází přehled míst tisku vzahranicí a příslušný počet vytištěných knih. (Tabulka nezahrnuje místa, kde byla vytištěna jen jedna kniha.)

---

⁷²Tamtéž str. 898-902.

Augšpurk	3	Pasov	2
Benátky	5	Paderborn	4
Kempton	3	Řezno	6
KolínnadRýnem	5	ŠtýrskýHradec	3
Mecheln	3	Víde ň	25
Mohuč	2	Monza	15

Z tiska řů p ůsobících ve Vídni bych zmínila Johanna Thomase von Trattnera, jehož jméno nalezneme celkem u 17 knih, často provázené také jeho signetem.⁷³

Johann Thomas Edeln von Trattnern pocházel z Uher. Na vyu čení odešel do víde ňského Nového M ěsta. V roce 1748 zakoupil bývalou tiskárnu Cosmeroviových, (z jejichž tvorby se vnaš í knihovn ě dochoval první p řívažek RB 129 *Missae propriae sanctorum S. Pragensis ecclesiae patronum*) ve které pracoval až do své smrti. V roce 1749 se stal univerzitním tiska řem a v roce 1752 byl jmenován dvorním knihkupcem. O sedm let pozd ěji získal titul zemského tiska ře a za své zásluhy byl v roce 1764 povýšen do rytí řského stavu. Ve své době proslul jako nejproduktivnější tiska ř a knihkupec. Od roku 1752 p ůsobila i jeho vlastní písmolijna, která dodávala písmena i na naše území. Specializoval se především na právnickou a administrativní literaturu, v ědecké práce a učebnice.⁷⁴

⁷³ Signet: Žena sedící u zásobnice se sazítkem v ruce mezi i čtyřmi jónskými sloupy nesoucími čtyři koruny. V pozadí se nachází tiska řský lis, balíky papíru a knihy, u nohou žen y erb. Nad ženou se vnaš í orlice nesoucí nápis: „ALTIUS“ De v í zadole: „LABORE ET FAVORE“

⁷⁴ Voit, Petr: Encyklopedie knihy. Starší knižní tiska řství buzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století. Praha 2006, str. 943-944.

4.5. Grafická úprava knih

Budeme-li se nyní zabývat grafickým vybavením tisků, zjistíme, že se v této knihovně nachází nejedna kniha, která je doprovázena řadou povedených dřevorezů-tisků z výšky, který byl kompatibilní s tiskem teplotu, či mřížovými. Jelikož u nich byla použita technika tisku zhloubky, nebylo možné je tisknout zároveň s textem. Mřížoviny se proto většinou dodatečně vlepovaly do knih navýše místo, nebo se vkládaly jako neustránkované přílohy. Vzhledem k množství zdobených knih se budou věnovat jen některým.

Začnu-li u celostránkových ilustrací, musím na prvním místě zmínit výzdobu našeho nejstaršího tisku z roku 1503, již několikrát připomínaného misálu pro pražskou diecézi RB 163. Za jeho přední deskou je vložen dřevorez, znázorňující patrony Českého království sv. Vojtěcha v ruce se znakem pražského arcibiskupství, sv. Zikmunda s královskou korunou, žezlem a jablkem, sv. Víta s palmou a ratolestí a sv. Václava se štítem a praporem s rozkřídlenou orlicí.

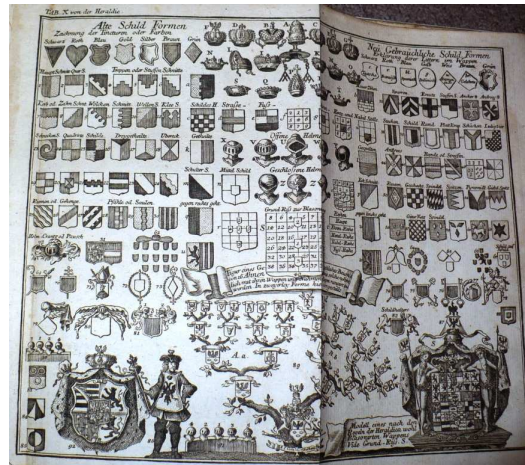

V knize RB 101⁷⁵ je vloženo 10 složených mřížoviny, které se věnují tématům zachyceným v tomto slovníku. Jako příklad zde uvádím poslední tabulku, která je věnována heraldice a genealogii. Nalezneme na ní vyobrazeny různé tvary štítů, rozdělení štítů při blasonování, tinktury, heraldické figury i obecné, tvary helmů a hodnostních korunek, část věnovanou církevní heraldice, šlechtické a měšťské, z genealogie například rodokmenu. Ze začátku slovníku se pak nachází vysvětlivky k těmto tabulkám.

⁷⁵ Hübner, Johann : *Neuvermehrtes und verbessertes reales Staats-, Zeitungs- und Conversationslexicon*, Řezno, Vídeň 1759.

Tabulka heraldická a genealogická

Několik knih, především ty reprezentativnější, se mohou pochlubit graficky pojatým titulním listem či frontispisem. Frontispis je většinou celostránková ilustrace, která je zařazena naproti titulnímu listu. Nejčastěji se snaží čtenáři pomocí alegorií přiblížit obsah knihy nebo poskytnout portrét autora či osoby, které byla knihou věnována.

Graficky pojatý titulní list knihy RB⁷⁶ nám znázorňuje na oblaku stojící sošku Madony Ježíškem, kterou nesou dva andělé. Pod ní se vznášejí dalších šest andělů. V dolní části se modlí císařský pár s dětmi, uprostřed stojí mladík, kterému jeden z andělů vysypává z rohu ovoce. V zadusech nachází siluetu kostela v Mariazell. Tato mědirytina se váže k obsahu díla, který je věnován Panně Marii Mariacellské, poutnímu místu v Mariazell a zázrakům spojeným s tímto místem.

⁷⁶ *Benedicta Virgo Cellensis, Štýrský Hradec 1645*

Na graficky pojatém titulním listu knihy RB 125⁷⁷ je vyobrazena alegorii Církve-ženastíárounahlavě, která ve své pravé ruce drží otevřenou knihu se sedmi přivěšenými pečetěmi, o níž se opírá beránek, avle véruce pochodeň. Odženy pochodně si své pochodně zapaluje 11 andělíčků, kteří jsou vyzbrojeni štíty, odkazujícími na erby církevních řádů. Další dva andělíčci slétají ke čtyřem postavám v popředí, které symbolizují Afriku, Ameriku a Asii. Tato mědirytina se snaží přiblížit obsah knihy, který je věnován církevnímu dějinám.

Mědirytinový graficky pojatý titulní list Bible z roku 1714 představuje chrám sedící alegorii církve, která ve své pravé ruce drží otevřenou knihu s názvem díla a vlevé ruce papežský kříž. Chrám obklopují postavy ze Starého a Nového zákona a v horní části symboly Evangelistů. Chrám osvětlují paprsky, vycházející z holubice Ducha svatého. Tento titulní list opět vystihuje obsah díla. Také se zde nachází jeho název a v dolní části na soklu údaje o vydání.

⁷⁷ Hazart, Cornelius: Kirchengeschichte, Víděň 1694

Frontispis slovníku pod signaturou RB101 z roku 1759 znázorňuje ženu, která v pravé ruce drží brk a v levé knihu, kterou opírá o glóbus. Pod ní sívotev řené knize se zkráceným názvem díla listuje putt. Tato mědirytina nám přináší název díla a také upozorňuje na to, že slovník se zabývá zeměpisnou tematikou.

Kánonový list misálu RB 129 z roku 1696. Jedná se o mědirytinu, která znázorňuje ukřižování se třemi Mariemi, Janem Evangelistou a andělem, který zachycuje Kristovu krev. Kánonový list uvozuje nejpoužívanější část misálu - Canonmissae.

Na přelomu 18. a 19. století se k technice tisku zvýšily přidává dřevoryt, ktiskům z hloubky ocelorytina. Některé zdobí i naše knihy ze zdejší knihovny. Ze všech jsem vybrala frontispis knihy RC18 z roku 1863.

Ocelorytinový frontispis modlitební knihy znázorňuje vedlejší částí patrony. Nad nimi na oblaku sedí Bůh Otec a Kristus s křížem.

Během 19. století se začínají také používat techniky tisku z plochy. V našich knihovněch se už dnes setkáváme s litografií.

Frontispis knihy RC 62/2 z roku 1894, věnované životům sv. Václava a sv. Věty, znázorňuje na oblaku nad siluetou města 11 postav svatců. Nad nimi se vznášejí dva andělé, kteří nesou latinský kříž.

V knihách se poměrně často setkáváme s drobnou mědirytinou a titulními listy, kterými je občas možno zaměnit signet. Signet je grafické znamení, které symbolizuje tiskárnu či vydavatele díla. Rozpoznat nám je od mědirytiny nadimpresou pomáhají různé devízy, monogramy či emblemy.

Drobnám dřirytinanatitulnímlist ěp řívažkukmisáluRB129zroku 1643znázor ňuje česképatronysv. Vojt ěcha, sv. Vítaa sv. Václava. Tento přívážekmisálujev ěnovánpráv ěmšímnavátkyt ěchtopatron ů.

Mědirytina na titulním list ěmisáluRB 132zroku 1675znázor ňuje monstranci gotického typu kolem s paprs ěitou svatozá ří, kterou obklopuje deset and ělůa šest hlavi ěek cherubín ů. Dva and ělévp ředunesou kadidlo. Jednáseovyobrazeníprobíhajícímsě.

Mědirytina na titulním listě RB 116/1 z roku 1768, znázorňuje na zavřené knize se sedmi přivěšenými pečetěmi, která je položena na kříži, stojícího beránka nesoucího korouhev. Nad ním jsou písmena IHS skřížem nahoru – monogram jezuitského řádu.

Dřevořezový signet vydavatele knihy RB 161 Christofa Froschauer z roku 1556 znázorňuje jezero v pozadí skrajinou a městem. V popředí povrběle žába. Pod vrbou je další žaba a několik dětí sedících na trávě. Der Froschjev – české překlady žába.

Signet vydavatele knihy RB 166 Thomase Fritsche z roku 1722. Mědirytina znázorňuje Pegasa veskokus roztaženými křídly.

Mezi další grafickou výzdobu, se kterou se v knihách setkáváme, patří iniciály, versálky, viněty, vlisy, ozdobné linky a tyčičky.

Iniciálou rozumíme zvýrazněné písmeno na počátku textu, které může mít rostlinné, zvířecí či ornamentální motivy. Velikost iniciál se určuje podle počtu řádků, do kterých je písmeno zalomeno. Jejich podoba byla podobná jako ostatní výzdoby ovlivňovaná daným obdobím.

Nejstarší období nám reprezentuje tato malovaná, zlatě a cizelovaná ornamentální iniciála 'D' z knihy Av misálu RB163 z roku 1503.

Knovogotickému písmu je ukázkou tato dřevorezová ornamentální iniciála 'D' z knihy se signaturou RB 124, která byla vytištěna mezi léty 1561-1589.

Humanistické písmo reprezentuje tato dřevorezová iniciála 'R' s rostlinným motivem z knihy RB84 z roku 1704.

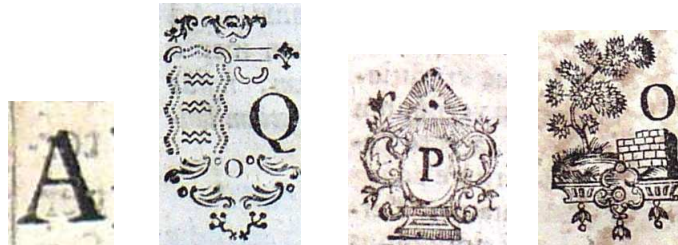

Tato m ědirytinová iniciála I na pozadí s motivem Adama a E vy
v Rájisenachází v Bibli z roku 1714 pod signaturo uRB122.

Dřevořezová iniciála Q s rostlinným motivem pochází z knihy RB
83 z roku 1738.

Versálek se v knihách nachází v velikém množství. N ěkteré jsou také doprovázeny tiskářskými ozdobkami či drobnými dřevoryty.

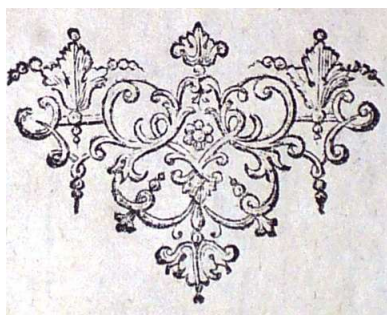

Viněty nejčastěji zaplnovaly prázdné místo vtisku. Nacházejí se jak na titulním listu, tak na konci kapitol či celé knihy. P ůvodní ornamentální viněty byly v 17. st. nahrazeny složitými figurálními ustracemi.

Dřevořezová vlněta na titulním listě RB 10 pravděpodobně z roku 1610 z názoru ježenu s brkem a knihou v ruce.

Dřevořezová vlněta na titulním listě RB 54 z roku 1777.

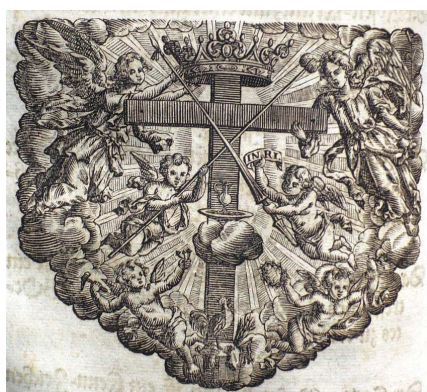
Závěrečná vlněta z roku 1701 v knize RB 126.

Závěrečná dřevořezová vlněta v knize RB 84 z roku 1704.

Závěrečná viněta v knize RB75 z roku 1786.

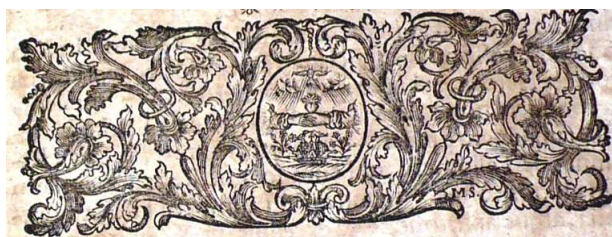

Velmi reprezentativní závěrečná viněta z roku 1707 v knize RB157.

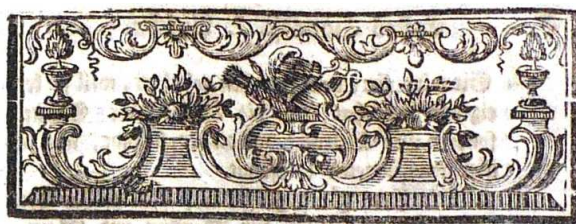
Další výzdobou tisků jsou vlysy, které představují pás obklopující středový motiv. Otiskovány byly v záhlaví kapitol či významných částí knihy. Od 18. st. se na jejich místě začaly objevovat jednoduché, dvojité či ozdobné linky tiskářského chodníku.

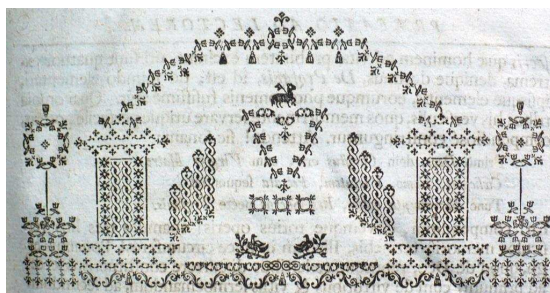
Dřevořezová vlysa z roku 1707 z knihy RB157.

Dřevořezová vlysa z roku 1704 z knihy RB84.

Dřevořezový vlys v knize RB 33 z roku 1852.

Vlysztiska řeských ozdůbek v knize RB 155.

Vlysztiska řeských ozdůbek v knize RB 147 z roku 1681.

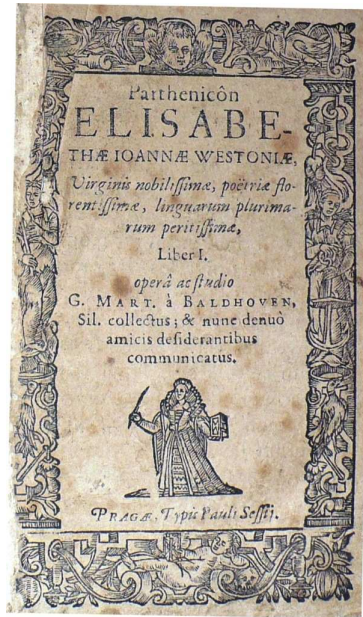

Vlysztiska řeských ozdůbek v knize RB 83 z roku 1738.

Vn ěkolikap řípadech se také setkámestím, žetitulní list ěin ěkterě listy knihy jsou tišt ěny vbordu ře nebo ráme ěku složeněm zjednotlivých linek.

Jako p řříklad titulního listu tišt ěného vd řevořezové bordu ře se zvířecími a lidskými motivy uvádím titulní list knihy R B 10, která byla vytištěna pravd ěpodobně v roce 1610. Titulní list knihy RB 95 je tišt ěn vráme ěkuzedvoujednoduchýchlinek.

RB10

RB95

4.6. Vazbaknih

Vazba je charakteristickým znakem každé jednotlivé knihy, jejímž úkolem je knihu chránit, ale také ji zdobit. Podobně jako se v průběhu let vyvíjela grafická výzdoba knih, měnila se i jejich vazba. U středověkých knih se nejčastěji setkáváme s dřevěnými deskami, které se dále zdobily. Největší úcty se dostávalo bohoslužebným knihám, k jejichž zdobení se využívala řada materiálů např.: slonovina, drahé kameny, zlatý či stříbrný plech, do kterého se ryly ornamenty. Knihu stakto zdobenou vazbou si mohli opatřit jen bohatší lidé. Ve většině případů setaké vestředověku zdobila jen přední deska knihy, jelikož se knihy do knihovny pokládaly. Takto zdobená vazbaknih většinou nesloužila primárně k jejich ochraně, ale k odívání knih vystavovaných na oltářích.

Postupně se jako potahový materiál začala používat kůže, která se zdobila řezbou či slepotiskem, kdy do navlčené kůže se vtlačovaly zahřáté kolky. Ve 14. století však došlo k útlumu užívání slepotisku. K novému rozkvětu této techniky došlo pak v 16. st., kdy se pomocí velkých ploten a lisu vytiskla celá výzdoba desky. Nebo se používaly tyto plotny pro středovou výzdobu a okraje se dleňovaly pomocí válečkových kolků. Příkladem takovýchto renesančních vazeb mohou být knihy se signaturou

RB 124, RB 132 a RB 161. Desky knih jsou zdobeny sl epotiskovou
rámovoukompozicísfigurálnímiarostlinnýmimotiv y.

Detailp řednídeskyknihyRB124

Detailp řednídeskyknihyRB161

Detailp řednídeskyknihyRB132.

Knihy často bývaly uzavíratelné spony, kterými měly knihy chránit před pronikáním vlhka, hmyzu a prachu. Jejich počet se pohyboval mezi 1–4, nejčastěji se však setkáme s dvojicí spon. Rozlišují se dva základní druhy: spona háčková a háčková. U háčkových spon se dále rozlišuje tvar štítku: obdélníkový či čepelkovitý.

Příklad háčkové hranové spony u knihy RA 11

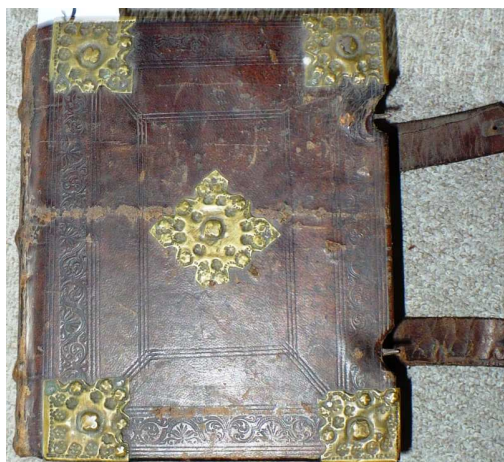
Detail háčkové mosazné spony zdobené rytím s čepelkovitým štítkem u knihy RB 124

Detail obdélního mosazného štítku zdobeného monogramem u háčkové spony naknize podpisaturou RB 163

Knihy se také zdobily různými kováním. Setkáváme se s nárožnicemi či puklami, kterými měly knihy chránit před jejich poškozením. V pozdějších dobách se však toto kování začalo z knih odstraňovat, protože mohlo poškodit vazbu okolních knih. Nárožnice a pukly se nechávaly pouze u knih, které nebyly přímou součástí knižního fondu a nemohly tak okolní knihy poškodit. Takovým příkladem znaší knihovny může být kniha podpisaturou RA 11, která až do katalogizace byla uložena ve farním chrámu.

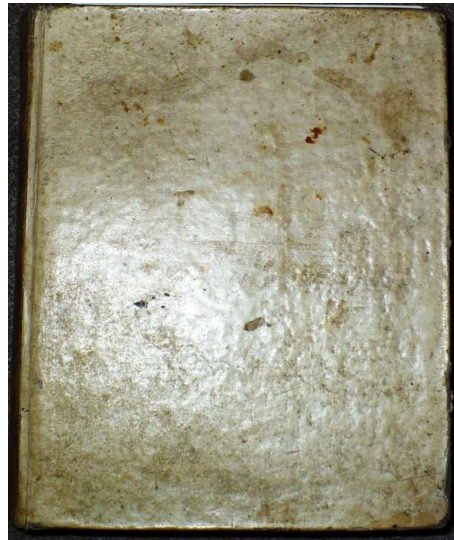
Napřednídesceknihysemámadochovaly čtyřimosazné čtvercovénárožnice astředová čtvercovápukla,kteréjsouzdobenyvykrajovánímavbíjením.

PřednídeskaknihypodsignaturouRA11

Napřelomu15.a16.st.docházíevývojiknižnívazby kjistým změnám,kterébylyovlivněnyorientálními vazbami.Knihysemstále častěji nešijínavazy,alemívajíplochéhřbety,kterésepřelepovalykusemlátky.Místodřevěnýchdeseksezačalvyužívatlevnějšíadostupnějšímateriál-lepenkaapozdějidýha.(Ikdyžv německémprostředísespoužíváním dřevěnýchdesekuveľkýchformátůknihaitímnavazysetskávámeaždo 18.st.)Výzodobaknižnívazbysejižneomezovalapouzenadesky,ale začínajísezdobitipřídeštíknihapředsádky.

Dalšímpotahovým materiálem,kterýsepoužíval,byl pergamen. Vnašíknihovnějsouzastoupenypouzevazbysnezdobenýmpergamene m, alepergamensemohldálezdobitmalbou,nebosepoužívaljižpopsaný starýpergamen.Většinapergamenenepotaženýchknihmívalaploché hřbety,alesetkámeseisknihamivázanýmnavazy. Pergamenovévazby mohlybýtakéopatřenytkaničkaminazavázání.

Přední deska knihy RB94 je potažena zdobeným pergaménem.

U barokních vazeb převažuje především kožený pokryv se zlatením. Zdobí se i řbety knih a jejich řízka, která má sloužit k ochraně knihy proti prachu a vlhku. O řízku se nejprve řezávalo nožem, od 18. století pak hoblíkem. V našich knihovněch se setkáváme s řízkou natíranou, stříkanou, mramorovanou, zlatenou a cizelovanou. Výzdoba setýkala i předsádek knih.

Obr.1

Obr.2

Obr.3

Obr.1 Příklad výzdoby plochého řbetu, jehož vazby jsou naznačeny zlatým ornamentálním pásem a poleh řbetu zdobí koloková kompozice se čtyřmi nárožními kolky a dominantou v tvarech větiny.

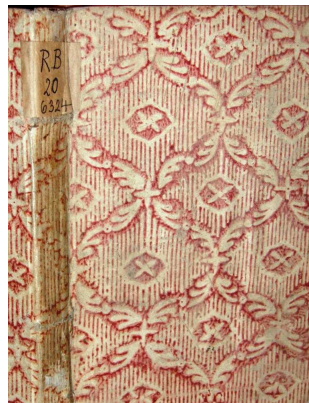
Obr.2O řízkaknihyje červeněšt říkaná.

Obr.3P ředníp řídeštíknihyjevylepenotragantovýmh řebenovým papírem.

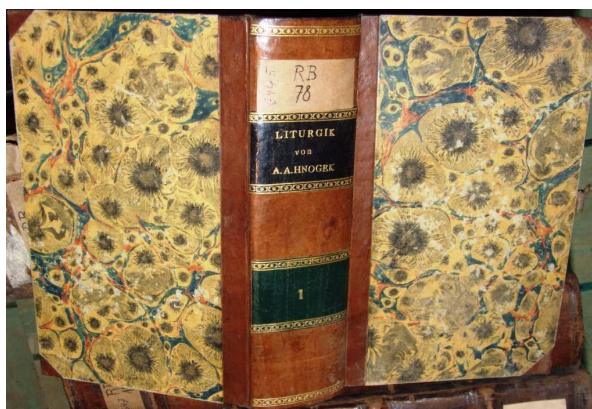
V pozdější době se v našich knihovnách stále častěji setkáváme s deskami potaženými papírem nebo svazbami, které jsou tvořeny více materiály. Nejčastěji jsou to vazby položené, kdy řbetarohy desk bývají potaženy kůží desk papírem.

RB61 Desky ploché řbet jsou potaženy modrým škrabovým papírem.

RB20 Desky ploché řbet jsou potaženy okrovým papírem s červeným vzorem.

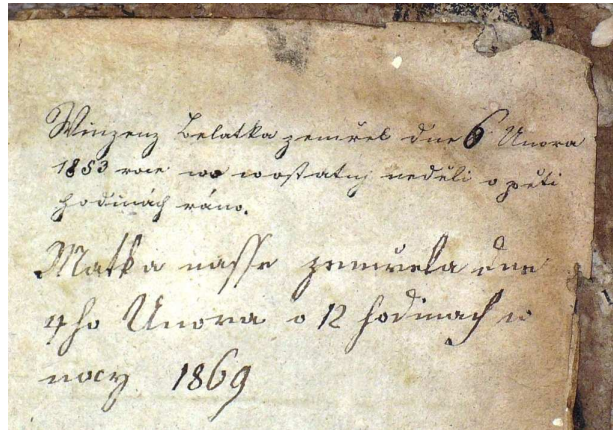

RB78 Desky jsou potaženy mramorovaným papírem, roh y deseka plochých řbetn ědouk ůží.

4.7. Čtenářské poznámky a vložené dokumenty

Vedle vlastnických poznámek, o kterých se zmi ňuji již v kapitole věnované dějinám knihovny, se v knihách setkáme i se čtenářskými poznámkami, které nám také pomáhají při zjišťování osudů jednotlivých knih. Proto je jim věnována jedna položka katalogu.

Ve většině případů se čtenářské poznámky v našich knihách týkají údajů o ceně knihy. Velmi často jsou v knihách psány drobné poznámky tužkou, některá slova podtrhána či zatrhána. V některých knihách si faráři poznamenávali, kdy proslovili dané kázání (RB 84, RB 88, RB 94), nebo si napřídeštili či předsádky psali náčrty vlastních kázání. V některých knihách nalezneme například předsádkách či přideštilích připsané modlitby krůžným svatým (RB 37, RB 38, RB 39). V řecky tištěném Novém zákoně RB 54 se nacházejí tužkou psané překlady do němčiny. Zadní předsádka knihy se signaturou RB 27 byla využita jako psaný rejstřík ke knize. Do některých knih si lidé psali osobní záležitosti. Na rectuzadní předsádce knihy RB 89 jsou perem poznamenána úmrtí v rodině Jana Belátky z Pavlovic, kterému kniha podle vlastnické poznámky patřila. Na versupřední předsádce knihy RC 12 je poznámka o tom, kde se nachází hrobka pana Fridericha. Na předním přideštili knihy RC 36 se dočteme o tom, jaké měl výdaje Jíra Františka za evroce 1928 byl knim domůzaveden vodovod.

Čtenářská poznámka rektura děkanů ředitelství knihy RB89

Jedna položka kataloguje věnování vloženým dokumentům, aby se zaznamenaly a předložily jejich možné ztráty při další manipulaci s knihami. Při jejich popisu je nutné si všimnout i vazby ke knize, ve které se nacházejí.

Nachází-li se v našich knihách nějaké vložené dokumenty, většinou se jedná o přetisk záznamů či přepsané modlitby krátkým svatým nebo dodatky ke knihám. V knize RB 47 / 1 se nachází potvrzení o vykonání velikonoční zpovědi v roce 1844. V knize RC 25 je vloženo několik zbožných obrázků. Svaté obrázky jsou vloženy i v knize se signaturou RC 28 a u některých z nich je připsáno, od koho je majitelka dostala. V knize RC 10 je například za str. 26 vloženo 16 stran spisu Duchovní pokladnice, který byl vytištěn v Brně v roce 1894. V knize RC 2 je vedle několika kalendářových lístků vložena i pohlednice ze zámku Lednice, která je adresována Janu Hejtmánkovi, faráři v Německé-Bělé.

Vknizesesignaturou RC54/2 je zastr. 312 vlož enzbožný obrázek s Kristem nakřížem a říšským textem.

4.8. Fyzický stav dochování knih

Velmi důležitou, a čkoli v katalogu poslední, položkou je stupeň zachování knih. Vzhledem ke stáří knihovního fondu a podmínkám jeho předchozího uložení se setkáme s různým druhem poškození. I když je nutné říci, že přírodní podmínky jako je vlhkost a snižování plísní některých vtětok knihovně téměř nepoškodily. Podobně i knihy napadené červotočema jinými hlodavci nalezneme jen ojediněle. Například u knihy RB 153 jsou desky poněkud jen v malém množství červotočem. Dále je červotočem napadená kniha RA 8a RB 14.

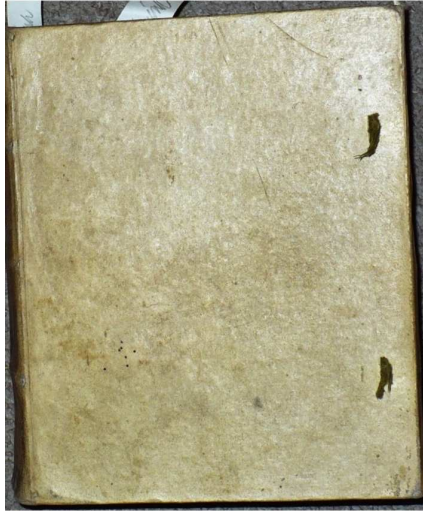
Většina poškození knih tedy souvisí s jejich stářím a používáním. Nejčastěji se setkáme s tím, že knihám chybí jejich spony, či tkanice na zavázání. Pokryv desek a hřbetu jen na několika místech odřený či potrháný nebo zcela chybí. V několika knihách jsou vytrhány listy nebo vyřezány mědirytiny. U pár knih je uvolněná vazba nebo chybí titulní list. Některé knihy byly při přepravě špatně seřezány. Musím však podotknout, že většina knih z této knihovny se zachovala v dobrém stavu. Pro zdokumentování stavu dochování některých knih připojuji několik fotografií.

Obr.1

Obr.2

Obr.3

Obr.4

Obr.5

Obr.6

Obr.7

Obr. 1 Misálu se signaturou RB 133 chybí p úvodní vazba. Nedochoval se pokryv desek ani h řbetu, chybí ob špony.

Obr. 2 Titulní list knihy RB 124 sedochoval jen z části.

Obr. 3 Knize se signaturou RB 82 chybí ob ětkanice nazavázání.

Obr. 4 Knihase signaturou RB 66 má potrháný a popr askaný kožený pokryv h řbetu i desek.

Obr. 5 Kancionál RA 12 má ěstečně odtržený pokryv h řbetu a potrháný pokryv desek.

Obr. 6 Misálu se signaturou RB 129 chybí horní spon a. Pokryv desek je popraskaný.

Obr. 7 Kniha se signaturou RC 49 je celá poni ěná vlhkem. Na fotografii je vid ět poni ěná zadní deska.

5. Položky katalogu

Signatura, ozna ění svazku, ozna ění textové jednotky – jak již bylo řečeno výše, knihy jsou ozna ěny signaturou RA, RB, RC, RD a p říslušným číslem. Do polí ěka pro signaturu 3 byla dopln ěna následná lokace ve skříních. Ozna ění svazku arabskou ěíslicí a textová jednotka malým písmenem abecedy.

Záhlaví:

Autor – kolonka je vypln ěna v prvním pád ě a autoritní podob ě – příjmení, jméno a životní data autora. P ři dopl ňování jsem používala katalogy a databáze r ůzných knihoven poznamenaných v seznamu použitých internetových zdroj ů. Podobn ě se vypl ňují položky Autor B, C, D.

Název – Informace o názvu díla, která se nachází na tituln ím list ě. Ćasto u starých tisk ů se neomezuje pouze na jednu výstižnou v ětu, ale na p ůl stránky. Vedle hlavního názvu obsahuje ěasto i soub ěžný název ěi vysvětluje obsah knihy. Proto vybereme jen nejpodstatn ější část – gramaticky správný název v 1. pád ě, který transkribujeme. Nachází-li se název v katalogu v hranatých závkách, znamená to, ěže knize chybí titulní list, nebo je poškozený. Název jsem odvodila pomocí ě dalšího svazku, nebo knihy nalezlav katalogu ě které knihovny.

Další názvová informace – vzáhlaví se omezuje pouze na krátké sdělení označení svazku, dílu.

Místo vydání – je uváděno, bylo-li možné v českém ekvivalentu.

Jméno nakladatele – opět v autoritní podobě – příjmení, jméno, data, která jsou doplněna pomocí katalogů knihoven.

Rok vydání – datování pomocí římských číslic je převedeno na arabské

Místo tisku, Jméno tiskaře, rok tisku – platí to stejné jako u vydavatelství.

Oblast údajů o názvu a odpovědnosti

U vyplňování následujících údajů užíváme transliterace, což znamená – přepsat písmenko po písmenku, tak jak to v textu stojí, bez ohledu na dnešní pravopis.

Hlavní název – přepisuje se podle titulního listu. Většinou je dost dlouhý a obsahuje další informace například o autorovi.

Souběžný název – jedná se o bližší vysvětlení názvu či obsahu, nebo označení názvu v jiném jazyce. Jedna kniha může mít i více souběžných názvů. Většinou v češtině je uvozen slovy aneb, jest; v němčině oder, das ist; v latině se, sive.

Další názvová informace – narozdíl od záhlaví se zde omezuje jen na označení dílů. Přináší většinou informace o vybavení daného díla, o obsahu, rejstřících, dodatcích.

Předtitul – nachází se před titulním listem a obsahuje ve zkratce informace z titulního listu. Vyskytuje se spíše u odbornějších tisků.

Hřbetní název – při popisu se zaměříme na umístění, techniku a přepis označení konce řádků.

Údaje o odpovědnosti – zaznamenávají se zde údaje vztahující se ke všem lidem, kteří měli podíl na vytvoření díla. (autor, překladatel...)

Oblast údajů o vydání

Označení vydání – údaj, který v našem případě vždy obsahuje slovo vydání.

Údaje o odpovědnosti vztahujících se k danému vydání – osoby, podílející se na přípravě vydání. V našem případě se vyskytuje jen ve dvou knihách.

Oblast nakladatelských údajů

Místo vydání, jméno nakladatele, datum vydání, místo tisku, jméno tiskaře, datum tisku – opisujeme většinou z titulního listu z impresa. Dodržujeme ředlohu, ponecháváme římské datování.

Signet – jedná se v našem případě většinou o mědirytinu na titulním listě nad impresem, která se váže k tiskárni dříve. Při popisu si všímáme techniky, umístění, pokusíme se signet popsat a transliterujeme veškeré devízy, hesla, monogramy.

Oblast údajů fyzického popisu

Označení druh dokumentu – všechny knihy se rozdělí na prvotisky – tisky do roku 1500, staré tisky – tisky mezi léty 1501-1800, tisky mezi léty 1801-1860, tisky mezi léty 1861-1900, tisky po roce 1901.

Údaje o ilustracích – v našem případě jsou zde zmíněny veškeré celostránkové dřevorezy a mědirytiny – graficky pojatý titulní list, frontispis, kánonový list a další grafiky zařazené do textu. Vněkolika případech mědirytina na ústrany či drobné mědirytiny na titulním listě. Vždy se uvádí označení, technika, je-li signatura, umístění, popis ilustrace.

Rozsah tisku – dodržuje se podoba číslování stránek či sloupců. Nejsou-li číslovány, dopočítají se a uvedou do hranatých závorek. Nezapočítávají se řádky.

Rozměry – výška a šířka knihy s deskami v cm, uvádí se přesností na půl cm.

Podoba tisku – věnuje se popisu použitého písma, zmiňuje se červenočervený tisk, počet sloupců a jejich oddělení, přítomnost poznámek, rámečku kolem listu. Dále se zaznamenává záhlaví – živé (proměňuje se), mrtvé. Zachycuje podobu paginace či foliace. Na dolním okraji strany se zachycuje existence kustu (stránkové, sloupcové, sáložkové) – po částeční slabikě navazujících slov, signatur archu – písmena a číslice, které sloužily jako pomůcka pro knihváře, aby knihy správně svázali, norem – kterými byly nejprve opatřovány jen tisky ve větších tiskárnách, aby nedošlo

kpomíchánín ěkolikazárove ňtisknutýchd ěl.Obsahujízkrácenýnázevdíla aozna čenísvazku,n ěkdya autora.

Vybavení tisku – veškeré údaje, které se týkají výzdoby knihy a nejsou obsaženy v údajích o ilustraci. Zaznamenává se zde existence vlys ů (včetně vlys ů z tiska řských ozd ůbek), iniciál, versálek, vin ět, ozdobných tyčálínek.

Oblast údaj ů o edici

V naší knihovně jsou vedici vydávány až tisky v 19. století pod signaturou RC, u kterých jsme se rozhodli použít je zkrácený záznam.

Oblast údaj ů poznámky-popis exemplá ře

Vazba – vazbě jsem se podrobn ěji v ěnovala již výše. Zaznamenáme tedy materiál desek, pokryv, výzdobu, popis h řbetu, p řehled kování, spon, ořízku, vylepení p řídeštíap ředsádek.

Supralibros – nachází se na vazbě knihy a dokládá její vlastnictví. V našem p řípadě jen u ětyř svazků RB 77, na p řední desce monogram zlatým písmem F.W.

Exlibris – v našem p řípadě sesnímesetkáme. Vyjad řuje vlastnictví knihy v podob ě drobn ě grafiky.

Vlastnick ě poznámky – o jejich významu a podob ě je psáno již výše.

Čtenářské poznámky – poznámky, které se nacházejí v textu, podtrhání textu, p řeklady, ná ěrty kázání, poznámky o cen ě, pam ětní záznamy. Popisuje se jejich umíst ění, n ěkteré jsou doslova p řepsané u ostatních jen poznamenáno, ěeho setýkají.

Jiná signatura A – p řírůstková čísla z muzea

Jiná signatura B – pravděpodobně Portešova signatura

Jiná signatura C – poz ůstatky signatur z obecní knihovny, jednoty ěkoslovenského orla v Bystrém, knih z knihovny Jana a Hejtmánka, školní knihovny v Nedvězím

Vložené dokumenty – zaznamenávají se všechny vložené písemnosti ěi obrázky. Uvede se druh, jejich popis, ěip řepis.

Stav – Tato kolonka zachycuje fyzický stav dochování knih y. Až na knihy, kterým chybí titulní list, vazba, spony, jsou uvolněny n ěkteré listy

z knižního bloku, či část bloku chybí, jsou knihy v dobrém stavu. Knihy od
signaturou RC byly poškozeny plísní, která z knih byla odstraněna.

Závěr

Cílem mé práce, který jsem si stanovila, bylo zhotovení katalogu k fondu farní knihovny v Bystrém u Poličky a sepsání „úvodu“ k tomuto katalogu. Po mnoha stránkách to pro mě byla práce poměrně náročná a to především časově.

Co se týče úvodu ke katalogu, ve většině případů jsem mohla vycházet z dostupné literatury. U částivě novaného duchovního správce jsem byla odkázána především na latinsky, německy a v nejmladší době česky psané věřfarní pamětní knihy.

Největším problémem se pro mě stala kapitola věnovaná dějinám knihovny, u které jsem se potýkala s nedostatkem studijního materiálu. Ve většině případů jsem byla odkázána jen na vlastnické poznámky v jednotlivých knihách. Prvním farářem, s jehož jménem se setkáme v těchto poznámkách, je Zikmund František Vlach, což mě přivedlo k přesvědčení, že právě on se po svém příchodu do zdejší farnosti v roce 1723 zasloužil o založení této knihovny. Omnoho méně informací jsem pak získala v archivních pramenech. V obou pamětních knihách, uložených ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli, se záznamy o knihovně téměř nevyskytují. V inventářích fary a kostela jsem našla jen zmínky o knihách, které byly uloženy ve farním chrámu sv. Jana Křtitele. Z pozůstatostí jednotlivých farářů mi nejvíce pomohly dva nalezené pozůstatkové inventáře Zikmunda Vlacha a Jiřího Tadeáše Týdrleho, které jsou uloženy v Národním archivu v Praze. U ostatních pozůstatků, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, se v většinou nacházejí jen závěti duchovních, které se omezují na konstatování, jak má být knihami po jejich smrti naloženo.

V kapitole věnované rozboru knihního fondu jsem opět mohla použít poznatky z dostupné literatury a proložit je konkrétními příklady ze zdejší farní knihovny.

Této mé práci na úvodu však předcházela práce katalogizační. Nejprve jsem mohla pomocí pořízených fotografií vyplnit některé položky katalogu a pak následovalo několik probdřených nocí na fary, kdy jsme

svedoucí práce všechny záznamy podle jednotlivých knih kontrolovaly a doplňovaly zbývající, které nelze z fotografií vyčíst.

Po dokončení katalogizace jsme všechny knihy umístily do třích původních dochovaných skříní, kde budou čekat na další možné využití, ke kterému by mohl posloužit i předkládaný katalog, který podrobně dokumentuje jednotlivé knihy, které náležejí do zdejší farní knihovny, kromě darů zdejších obyvatel z letošního roku.

Tím prvním krokem k využití knihovny se stal předání v roce 2009 pana faráře Bc. Th. Josefa Matrase seznámit zdejší obyvatelstvo s farní knihovnou. Na svatojánskou pouť 28. června 2009 jsme v přízemí farní budovy uspořádali malou výstavu knih, kterou jsme doplnili krátkou přednáškou o složení fondu a dějinách farní knihovny. Návštěvníci mohli nahlédnout do obou nejstarších misálů a ostatních liturgických knih, které náležely z katedrálnímu kostelu, seznámit se s odkazy jednotlivých farářů, šlechtickými dary knihovně a knihami, které dříve náležely do knihoven místních organizací či jednotlivých obyvatel. Dále jsme na výstavu vybrali vzácné knihy svým obsahem, grafickou úpravou a vazbou. Výběr prezentovaných děl nebyl vzhledem k množství knih v této knihovně (357) zrovna nejsnadnější. Nakonec jsme vybrali 46 knih, o kterých si myslím, že jsou pro zdokumentování vývoje a složení této knihovny nejvhodnější. Velmi milým překvapením pro mě byla hojná účast návštěvníků a jejich zájem seznámit se s touto knihovnou a její historií.

Stejná výstava rozšířená o 16 tisků se uskutečnila 25. 10. 2009. Na výstavě byly prezentovány i nové knihy, které se rozhodli někteří místní obyvatelé darovat farní knihovně.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Šárka Klepačová

Název katedry a fakulty: Katedra historie, filozofická fakulta

Název diplomové práce: Dějiny a katalog historického fondu farní knihovny v Bystrém u Poličky

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Opletová, PhD.

Početznačů: 107507

Počet příloh: 7 str.

Počet titulů použité literatury: 30

Klíčová slova: Bystré, historie, farní kostel sv. Jana Křtitele, fara, duchovní správci, farní knihovna, tisky, signatury, tiskařství, grafická výzdoba, vazby, katalog.

Charakteristika: Tato bakalářská diplomová práce přináší přehled o dějinách farní knihovny v Bystrém u Poličky a hodnotí celý její knihovní fond.

Všimá si složení fondu po stránce jazykové, obsahové, grafické úpravy a hodnotí stav dochování fondu. Nezapomíná ani na vývoj zdejšího farního úřadu a jednotlivé duchovní správce, kterým patří nejvyšší zásluha na rozšiřování farní knihovny. Nedílnou součástí práce je katalog, který přináší podrobné informace o jednotlivých knihách. Celá práce by měla přispět k poznání tohoto knižního fondu a posloužit jako pomůcka při jeho dalším využití.

Seznampramenů

- Národní archiv Praha, Archiv pražského arcibiskupství VI.-XII., inv. č.4321, kt.3004 ví 1, Testamenta 1748
- Národní archiv Praha, Archiv pražského arcibiskupství II.–III., inv. č.4355, kt.3186 ví 1, Testamenta 1782
- Státní okresní archiv Hradec Králové, Biskupská konf. zistoř HK VII, Spisová manipulace 1778-1918, Záležitosti duchovenstva II. 1783-1918, díl čí inventář, Pavlík, J.; Pokorný, R., HK2008
- Státní okresní archiv Hradec Králové, Biskupská konf. zistoř HK VII, Spisová manipulace 1778-1918, Záležitosti duchovenstva II, Obitus cleri et testamentorum, inv. č.640, kt.299
- Státní okresní archiv Hradec Králové, Biskupská konf. zistoř HK VII, Spisová manipulace 1778-1918, Záležitosti duchovenstva II, Obitus cleri et testamentorum, inv. č.647, kt.304
- Státní okresní archiv Hradec Králové, Biskupská konf. zistoř HK VII, Spisová manipulace 1778-1918, Záležitosti duchovenstva II, Obitus cleri et testamentorum, inv. č.708, kt.328
- Státní okresní archiv Hradec Králové, Biskupská konf. zistoř HK VII, Spisová manipulace 1778-1918, Záležitosti duchovenstva II, Obitus cleri et testamentorum, inv. č.748, kt.340
- Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré (1682-1945) inventář, Půža, B.; Půžová, B1961
- Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré, Liber memorabilium, inv. č.22, KR34
- Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré, Liber memorabilium ad parochiam Bistrensem spectans ab A[nn]o 1682, inv. č. 21, KR159
- Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré, Inventář kostela abysterské fary 1837, inv. č.159, K30
- Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré, Inventář kostela abysterské fary 1854, inv. č.160, K30
- Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré, Inventář kostela, inv. č.161, K30

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré, z řízení fary, beneficium 1726-1815, inv. č. 190, K27

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli , FÚ Bystré, Inventář fary 1747-1837, inv. č. 220, K24

Nevydaný strojopis

Elčner František: Náboženské a kulturní snažení našich předků, Zpožůstalosti Františka Elčnera

Tištěné prameny

Šimák, J. V.: Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, Díl II.; Boleslavsko, Kouřimsko, Chrudimsko, Čáslavsko, sv. 2, Chrudimsko, Čáslavsko, Praha 1918

Seznam literatury

Batík, Václav: Dějiny města Bystrého, Bystré 1907

Beneš, Josef: Kaine, kde jetvůj Bratr, Česká katolická charta, Brno 1971

Bohatcová, Mirjam a kol.: Česká knihavproměných staletích. Praha 1990

Borový, Klement: Úřední sloh církevní. Příruční kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo, Praha 1879

Čapek, Jiří: Městské znaky v českých zemích, Praha 1985

Gloser, Jaroslav Jan: Knížka o Bystrém. Sv. 3. Zámek, Bystré 1993

Hamanová, Pavlína: Dějiny knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. stol., Praha 1959

Halváček, Ivan: Kniha a knihovna v českém středověku, Praha 2005

Hlaváček, Ivan: Úvod do latinské kodikologie, Praha 1978

Hledíková, Zdeňka: Farní síť ve středověkých Čechách a možnosti jejího studia, In: Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku Colloquia mediaevalia Pragensia 8, Praha 2007, str. 23–32.

Janák, Jan; Hledíková, Zdeňka; Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. Praha 2005.

- Koutecká, Helena: Stručný místopis Mariánské úcty v Čechách a na Moravě, Praha 2005
- Křížová, Květa; Junek, David: Obrazová galerií rodu Hohenemsů, Městské muzeum a galerie v Poličce, Polička 1997
- Květenský, Vlastimil: Knihovny východních Čech 1818/1848, Hradec Králové 1969
- Mašek, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory dosoučasnosti, Díl. A–M, Praha 2008
- Oppeltová, Jana: Historie, pořádání a katalogizace farních knihoven, In: Záchrana a inventarizace drobných církevních fondů, Olomouc 2008 (CD)
- Papežská komise pro církevní kulturu: Církevní knihovny v posláních církve, Praha 2002
- Profous, Antonín: Místní jména v Čechách jejich vznik, původní význam a změny, Praha 1947
- Royt, Jan: Poutní místa a milostné obrazy či sochy v diecézi královéhradecké, In: Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku, Náchod 1997, str. 7–23
- Ryantová, Marie: Knihovny světských duchovních arcidiecéze pražské na konci 17. a počátku 18. století. In: K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven, Opera romanica 1, České Budějovice 2000, str. 239–254
- Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 1, Chrudimsko, Praha 1993
- Srp, Zdeněk: Královéhradecké biskupství v proměnách staletí. Hradec Králové 2005
- Šimek, Tomáš a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, (VI.) Východní Čechy, Praha 1989
- Tobolka, Zdeněk, Kniha. Jejích vznik, vývoj a rozbor, Praha 1949
- Unčovský, Oldřich: 300 let kaple sv. Jana Nepomuckého v Hartmanicích, Hartmanice 2008
- Voit, Petr: Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století, Praha 2006

Wirth, Zdeňek: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Poličském, Praha 1906

Zámečník, Karel: Bystré. Monografie starého města na Českomoravské Vysočině, Bystré 1948

Zámečník, Karel; Gloser, Jaroslav Jan: Knížka o Bystrém. Sv. 1, Sv. 2 Chrám-Radnice. Procházka městem.–Pozváním do okolí, Bystré 1991

Zásady popisu rukopisů In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C-literární historie v. XXVIII, 1983, č. 2, S. 49-96

Seznam internetových zdrojů

http://cs.wikipedia.org/wiki/Alfons_Maria_z_Liguori 5.5.2009

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Bystr%C3%A9_\(okres_Svitavy\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Bystr%C3%A9_(okres_Svitavy)) 5.5.2009

http://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_z_Kochemu 23.10.2009

http://cs.wikipedia.org/wiki/Tom%C3%A1%C5%A1ina_z_%C4%8Cec_horodu 23.10.2009

http://bautz.de/bbkl/m/martin_v_c.s/html 23.10.2009

<http://www.bystre.cz> 5.5.2009

http://www.diecezch.cz/dieceze/bystre_u_policky/ 5.5.2009

<http://www.iencyklopedie.cz/alfons-maria-z-liguori/> 5.5.2009

<http://www.slavicek-rajsky.ic.cz/> 20.10.2009

Seznam internetových zdrojů použitých při vyplňování katalogu

http://aleph.onb.ac.at/F?func=file&file_name=login&local_base=ONBAK 5.5.2009

<http://aleph.vkol.cz/F?RN=1355682985> 5.5.2009

<http://cerl.sub.uni-goettingen.de/ct/> 5.5.2009

<http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html> 5.5.2009

http://sigma.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-a&local_base=aut 5.5.2009

<http://www.clavmon.cz/chyba/vyhlednov.asp> 5.5.2009

<http://www.gbv.de/vgm/> 5.5.2009

<http://www.vatlib.it/BAVT/home.asp?LANGUAGE=eng&DPT=gen> 5.5.2009

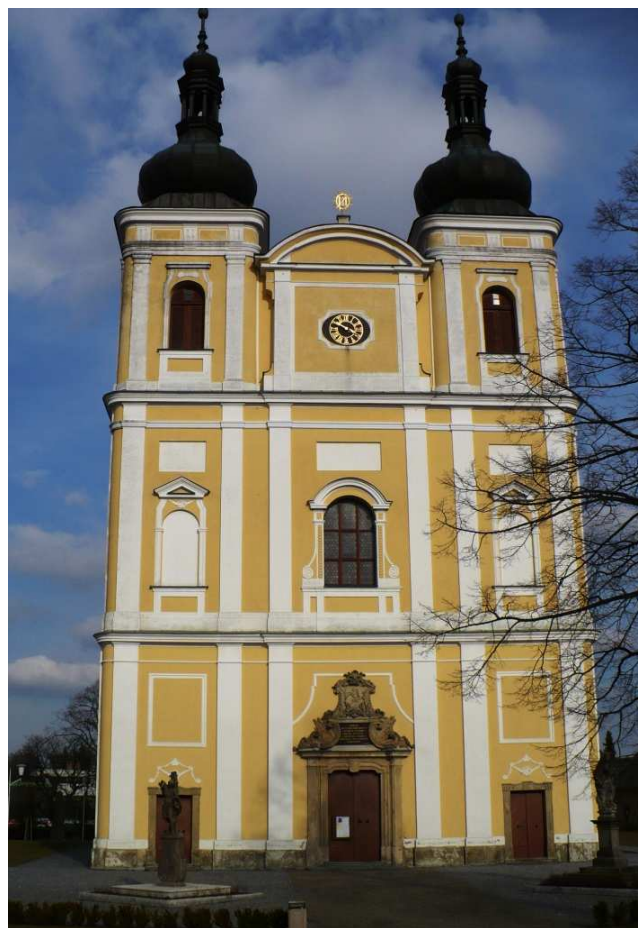
Seznamp říloh

- Obr.1 Nápis nad hlavními portálem chrámu
- Obr.2 Kostel sv. Jana Křtitele
- Obr.3 Chrámový zvon
- Obr.4 Farní budova – pohled z věže chrámu
- Obr.5 Alianční znak pánů z Martinic Valderode
- Obr.6 Pečetě farář Zikmunda Vlacha
- Obr.7 Náhrobek farář Františka Josefa Šebastianaz Častalovic
- Obr.8 Portrét farář Josefa Lazniovského
- Obr.9 Vlastnická poznámka RB 129
- Obr.10 Titulní list RB 82 s vlastnickou poznámkou Zikmunda Vlacha
- Obr.11 Knihovní skříň z roku 1797
- Obr.12 Vlastnická poznámka Josefa Lazniovského RB 9
- Obr.13 Vlastnická poznámka Josefa Porteše
- Obr.14 Provizorní uložení knihnapůdě
- Obr.15 Nové uložení dopisůvodních skříňnapř. skříň 1

Přílohy

Obr.1 Nápis nad hlavním portálem chrámu

Obr.2 Kostel sv. Jana Křtitele

Obr.3Chrámovýzvon

Obr.4Farníbudova–pohledzvěžechrámu

Obr.5 Alian čníznakpán ůzMartinicaValderode

Obr.6Pe četřfará řeZikmundaVlacha

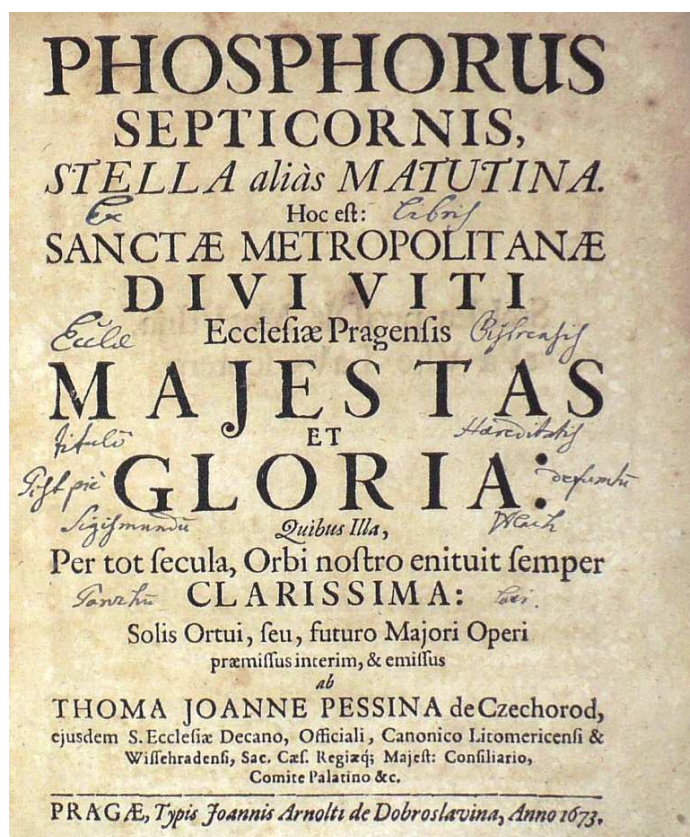
Obr.7 Náhrobek faráře Františka Josefa Šebastiana z Častalovic

Obr.8 Portrét faráře Josefa Lazníovského

Obr. 9 Vlastnická poznámka RB 129 („*Ecclesiae parochialis Bistrensis S. Jo[ann]is Baptistae.*” -dokládá p řináležitost tohoto misálu ke kostelusv.JanaK řitelevBystrém).

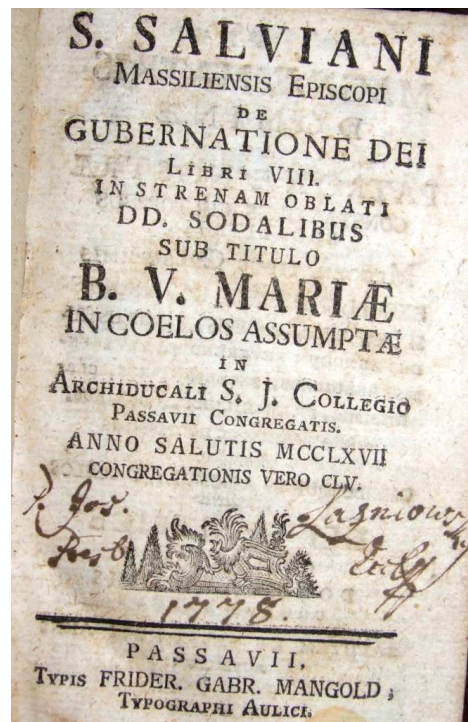

Obr. 10 Titulní list RB 82 svlastnickou poznámkou Zikmunda Vlacha

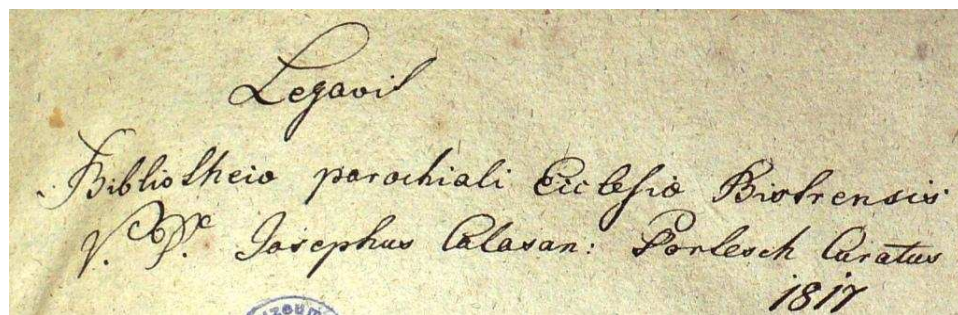

Obr.11 Knihovník řířzroku1797

Obr.12 Vlastnická poznámka Josefa Lazniovského RB 9

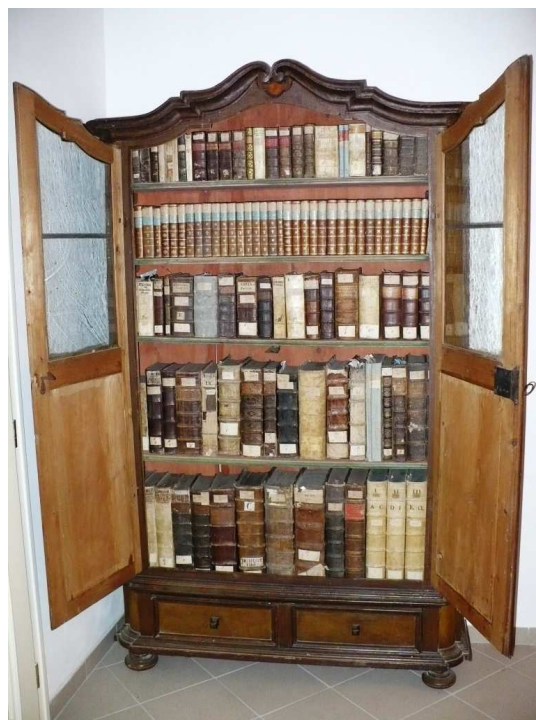

Obr. 13 Vlastnická poznámka Josefa Porteše: „Legavit Bibliothecae parochiali Ecclesiae Bistrensis V. D. Josephus Calavan: Ponlesch Curatus 1817.“

Obr. 14 Provizorní uložení knih např. údě

Obr. 11 Nové uložení dopř. úvodních skříní např. skříní

Katalog